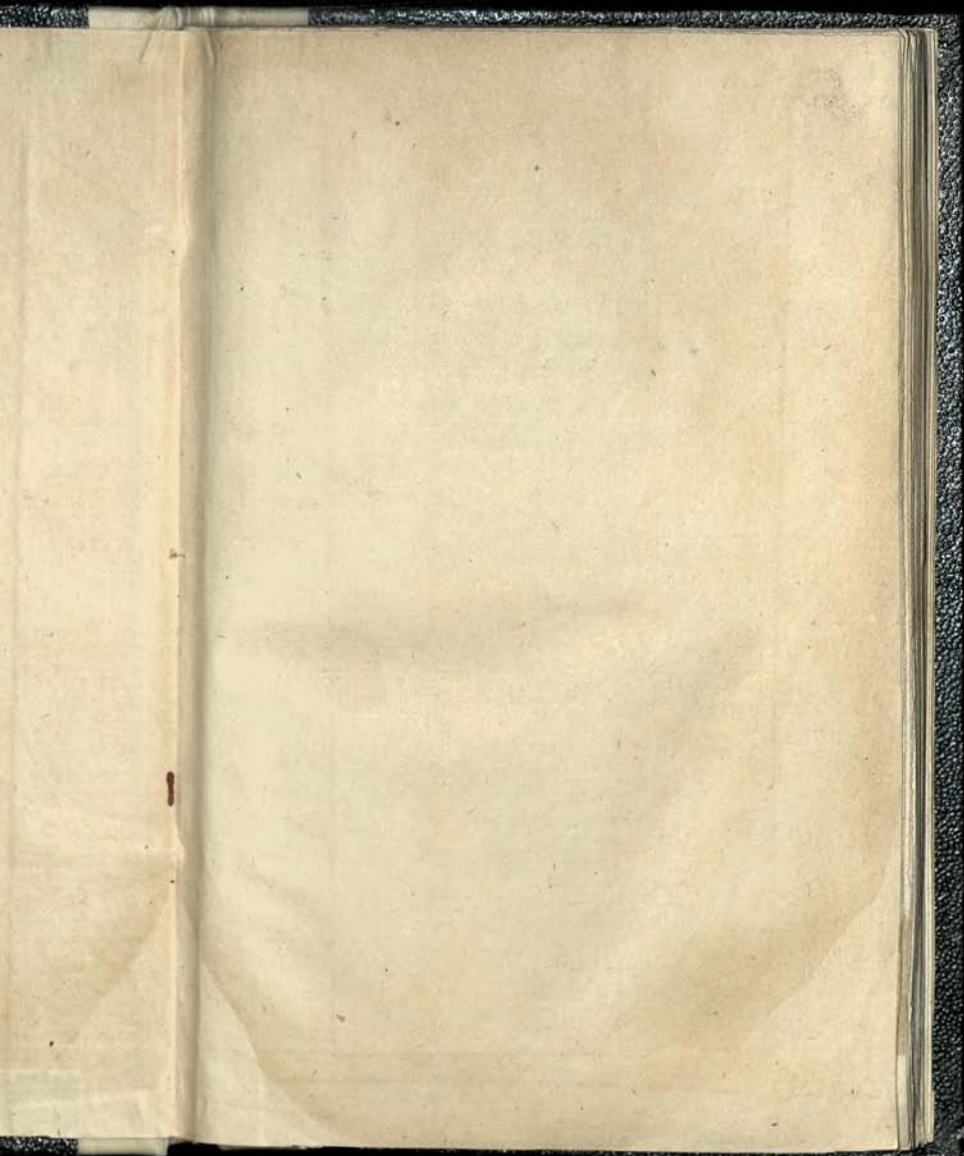

BIBLIOTEKA KÓRNICKA

Cim. O.

108

Civ. O. 108

CO
TAR
Cam
ep

CRA
fus. A

COMMEN

TARIOLVS IOANNIS

Campensis, in duas Diui Páuli
epistolas, sed argumenti eius
dem, alterã ad Romanos
nos, alteram ad
Galatas.

CRACOVIAE EXCV.

lus. Anno. M.D. XXXIII.

REVERENDISSIMO, ET
trium linguarum peritissimo patri Hierony
mo Aleandro, Archiepiscopo Brun
dusino. &c. Summi Pontificis
apud Venetos legato, Ioan
nes Campensis.
S. D. P.

CVM RATISBONAE
prolixè varijs de rebus tecum loques
rer, trium linguarum peritissime Archipre
sul, & inter cætera de fide quoq;, & operi
bus obiter mentio facta esset, tempus tunc
non patiebatur, vt quemadmodũ argumẽ
tum ipsum requirebat, de illo loqueremur,
eodem nãq; die, imo eadẽ fere hora mihi dis
cedendum fuit. Nunc ergo mitto paucis
non meam sententiã, sed vt spero, ipsissimam
ipsius diui Pauli, eamq; non aliunde, q̃ ex
ipso Paulo erutam, mihi nanq; semper vis
sum est Paulum, vt totius scripture reliquæ
ita sui ipsius esse optimũ interpretem. Multa
me mouerunt ad hũc laborẽ suscipiendũ,
præcipue autem miserrima Ecclesię Christi
anæ facies, quæ non alio magis est deforma
ta, q̃ infœlici diuinissimi huius Pauli tracta
tione, Quid em̃ fingi potest fœdius, q̃ pu
gnantia dogmata eidem cõfirmari scriptur
ris, ma

ris, maxime
imo & verbo
men turpiter
solũ rebus, se
ligionis con
ribus, quidã
buũt, fidem
tiã obscuran
solifidei, vt
cationẽ tant
scio quæ ip
necessaria da
ribus, quibu
vt non possi
tuitæ iustici
de his paulo
cturi sumus
in Prussia M
sini, et cand
li epistolã a
omniũ diffi
orũ Christi
beremus, v
peti. In eo c
illius dixerĩ
sine magno
ranti succur
ea epistola

MO, ET
atri Hierony
o Brun
ontificis
Ioan

BONA
ecum loque
e Archipre
ocq, & operi
tempus tunc
dū argumē
loqueremur,
hora mihi di
mitto paucis
o, ipsissimam
liunde, q̄ ex
q̄ semper vi
tutū reliquā
orem. Mult
f suscipiendū,
eleſie Christi
s est deforma
Pauli tracta
cedius, q̄ pu
mari scriptu
ris, mā

ris, maxime Paulinis, de numero em̄ librorū
imo & verborū pene sacrorū cōuenit, & ta
men turpiter dissidemus, nō em̄ de leuibus
solū rebus, sed de ipso scopo Christianae re
ligionis contentio est, puta de fide, & ope
ribus, quidā em̄ operibus dum plus satis tri
buūt, fidem siue, quod idem est, Christi gra
tiā obscurant. Alij dum sic omnia tribuunt
solifidei, vt bonis operibus etiā post iustifi
cationē tantum temporalia quaedā, & ne
scio quae spiritalia, ad vitam aeternam non
necessaria dāt, iniuriā non paruā faciūt ope
ribus, quibus toties ipse Paulus tam aperte,
vt non possit apertius, augmentū tribuit gra
tuitae iusticiae, & ipsam vitam eternam, verū
de his paulo post, & in ipso Paulo latius di
cturi sumus. Praeterea q̄ oblatuſ mihi fuerit
in Prussia Mariæburgi cōmentarius doctis
simi, et candidissimi Philippi Melan. in Pau
li epistolā ad Rom̄. quae proculdubio est
omniū difficilima, quaeq̄ summā mysteri
orū Christi sic cōplectitur, vt si illā non ha
beremus, vix posset aliunde notitia illorum
peti. In eo cōmentario cū optimū virū, pace
illius dixerī, laborare, & torquere sese misere
sine magno fructu viderē, tam cupiui labo
ranti succurrere, monstratis quibusdam in
ea epistola locis, ab ipso parū animaduersis,

A ij in quibus

in quibus summa sita est rei totius, ut in sex-
tum mensem illum in Prussia expectauerim,
Putabatur namq; in Sarmatiâ rogatu quo-
rundam magnorū venturus, quod si factū
fuisset & mihi colloqui cū eo licuisset, quē
admodū ab annis non paucis ardentissime
cupiui, hunc laborē fortasse scribendi susci-
pere mihi opus non fuisset, maluissem enim
illū sua ipsius nonnihil mutare, q̄ hæc in lu-
cem ædere. Qualecūq; interim hoc erit, spe-
ro pro innata illi modestiâ, quâ etiâ hostes
illi insignē tribuunt, boni consulturum sicut
ibi ab illo dissenserō, & sicut hæc simpliciter
non gloriæ captandæ studio, a quo semper
fui q̄ alienissimus, sed publicæ vtilitatis, &
pacis proposita sunt, ita ille respondeat, mo-
desteq; reprehendat si quid reprehensione di-
gnum offenderit. Quod si facere non dedis-
gnabitur, occasionem præbebit hæc latius, et
apertius tractâdi, fietq; spero, ut concorditer
tota scriptura ab utraq; parte intelligat, quâ
concordem intelligentiâ, statuere in primis,
et veluti fundamentū ponere solidæ, & du-
raturæ pacis, oportet. Hūc qualēcūq; cōmē-
tariolū, in has duas eiusdē argumēti episto-
las tibi Archipræsul doctissime, ideo dicare
cōstitui, q̄ sciam pacis te esse studiosissimū,
& videre q̄ parū sit factū boni furiosissimo-
rum

rum quorum
virulentis, sat
nitere, q̄ olim
ri potuisset,
qualibus tū
vt tranquillū
mihi crede r
putatur. Qu
hoc labore,
admodū vlt
copiam faci
lius causa ad
Deus conce
domadibus
tri Thomit
libenter par
rem, prude
orem viuer
hominē no
ter. Cracou

A Rgu
res le
& status h
cet em Pau
tū fuisse dia
mācipiū fie
catis, nostri
nullus vel

rum quorundā clamoribus, & scriptiōibus
virulentis, satis em̄ aperte fatebaris te suppce
nitere, q̄ olim cum hęc causa melius tracta
ri potuisset, plus satis quibusdam non dicā
qualibus tū tribueris. Quare nūc anniti p̄ge
vt tranquillitas tot iam annis amissa redeat,
mihi crede res tam malo nequaq̄ est loco, q̄
putatur. Quod ego cupio abs te premiū pro
hoc labore, nihil est aliud, q̄ vt mihi quem
admodū vltro obtulisti, ad menses aliquot
copiam facias doctissimi illius Eltæ, cuius so
lius causa ad te breui venturus sum, si vitam
Deus concesserit. Mansurus sum hic heb
domadibus paucis, iussu Reuendiss. D. Pe
tri Thomitij Episcopi, Cracouien̄. cui ob id
libenter pareo, q̄ non ego solus illo integro
rem, prudentiorē, & studiosorum amanti
orem viuere nusq̄ putem, sed & quotquot
hominē nouerūt alij idē iudicēt. Vale foelici
ter. Cracouia 27. Februarij. Anno 1534.

Argumentū harum epistolarū non est
res leuis, sed summa Christianæ fidei,
& status huius tā diuturnæ cōtrouersia, do
cet em̄ Pau. humanū genus perisse, venūda
tū fuisse diabolo, in hoc, vt seruiret pctō, &
mācipiū fieret illius. Hoc aut̄ debitū, qd̄ pec
catis nostris contractū erat, tā erat graue, vt
nullus vel hominū, vel angelorū persoluere

A ū

potuisset.

potuisset, opus ergo fuit ipso deo, qui p̄ im-
pietate nostra satisfaceret assumpta huma-
na in hoc carne, dānaretq; peccatū de pec-
cato, quod regnabat cōtra spiritū in nostra
carne, & querelis legis, cui esse solet perpe-
tuū cū illo peccato, sine spe vlla victorie, hel-
lū, faceret satis, prius em̄ q̄ satis factū esset il-
li, in cōelū aditus nulli patere potuit, cū pur-
gatissima illa esse oporteat, & a peccatis res-
motissima, q̄ puentura sunt eo opurgari aut
aliter q̄ per illū non potuimus, qui sua incō-
parabili innocētia, toti, p̄ oibus satisfaceret
legi, & Chirographū quod nobis per decre-
ta transgressionibus innumeris violata, erat
contrariū, tolleret, & cruci affigeret. Aut er-
go hoc fieri oportebat, aut totū humanū ge-
nus legi manere obnoxium, atq; ita deo ipsi.
Hoc autē ne fieret diuina illa nostri misera,
sapiētia, in causa fuit, que nos homūtiones tā-
ti fecit, ut pro summis ipsa habere dicat, deli-
ctis familiaritatem, & cognationem contra-
here cum posteris Adæ, prouerbiorum. 8.
Docet itaq; Paulus scripturis, & efficacissis-
mis argumētis, omnes homines tam factos
esse mancipia peccati, vt etiā ea que in illorū
operibus optima, et in speciē iustissima erāt,
similia tamē essent, vt inquit p̄pheta, panno
mulieris mēstruo cōspurato, quare & san-
cti alii

cti alioqui
tres in iudic
iustificabit
sed gratiole
bita nostra
in conatib
dominū fa
em̄ nos a h
eo quod n
li, sicut sap
dimus, de
pti nanq;
estis vestru
est, ne cō
sis operib
Vt autē d
us intellig
hominē r
teriorē v
ad Ephe
uamini i
duite nor
tus est. F
euy r h p̄
in homi
menter
utilis ad
ne quac

Et alioqui patres orare soliti sunt, Non in-
tres in iudiciū cum seruo tuo dñe, quia non
iustificabitur in cōspectu tuo ullus uiuens,
sed gratiose & misericorditer trāsfer in te de-
bita nostra, & remitte quod imperfectōis est
in conatibus nostris, quod nunc per Christū
dominū factū est, sicut ca. 8. docturus est, is
em̄ nos a lege transtulit ad se, p̄soluto prius
eo quod nos legi debebamus, quare nūc il-
li, sicut saepe Paulus ait, aut scimus, aut ca-
dimus, dominus em̄ factus est noster. Em-
pti nanq; estis, inqt ille precio magno, neq;
estis vestri, quare diligenter cauendū nobis
est, ne cōistemus nouis carnalibus, & crās-
sis operibus spiritū sanctū dei, ad Ephe. 4.
Vt aut̄ disputatio hęc Pauli possit cōmodis-
us intelligi, obseruandū est Paulum diuidere
hominē in duos, interiorē, & exteriorē, in-
teriorē vocat spiritū hominis cōscientiā, cor,
ad Ephe. 4 spiritū & mentē coniūgit, Reno-
uamini inquit spiritu mētis vestrę, & in-
duite nouū hominē qui secundū deum creas-
tus est. Hęc mens siue vt vocant philosophi,
ἐννοια, etiā in ethnicis fuit, & adhuc est
in hominibus etiā sceleratissimis licet vehe-
menter obscurata, & reproba, siue a deo in-
utilis ad resistendū cārni facta, vt desperatio-
ne quadā ad manifesta flagitia cōmueat, ad

R. 111

Rom̄. 1. non solū faciūt ea, sed & consentiunt faciētibus. Huic semp̄ aduersat̄ caro siue carnalis exterior, & animalis, vt vocat Paulus, homo, & conatus eius omnes quātumuis bonos viciare solet, quæ est in ea per concupiscentiã prius, q̄ illa dānata per Christū esset de peccato, ad Rom̄. 8. Hic locus Pauli a nullo quod sciam fatis animaduersus, fecit, vt multa videātur in eo obscuriora multo q̄ sint. Præterea, qui Paulum intelligere volet tria hæc diligenter sicut ipse facit, distinguere oportebit. Abolitionē peccatorum, quā tribuit morti Christi, Iustificatiōnē, quæ & potestatem faciendi bene complectitur, quā tribuit resurrectioni, & vsum potestatis illius, cui augmentū tribuit gratitudine iusticię fidei, et tandē vitā ipsam æternā, hæc tā sæpe, & manifeste apud Paulū sunt, vt miror quenq̄ esse qui ea ignoret. Si pauca hæc, quæ ex ipso Paulo manifestissima sunt, concedantur, nulli credo erit admodū difficile, nō solū Paulū ipsum, sed & cæteros sacros authores intelligere, et eam quę tantū apparet esse em̄ nequaquā potest, in sacris libris, locorū inter se cōtrarietas tolletur, et verissimū illud esse comperietur, quod Christus dixit iugū suū esse suauē, & onus leue.

suis,
eund
post
onis
olim
ad su
& illi
nascu
centu
vel n
2 IN
hoc c
pite
dicat
latas
hoc e
3 QV
tur, si
esse fi
loco, &
apud
ta sign
tē om

VOCATVS APOSTO. &c.

ΚΛΗΤΟΣ græce habetur, quod non est participium, sed nomen significans id quod vocatitue, siue gratuita dei vocatione apostolus, nō

suis, vocationem præcedentibus, meritis. Ad eundem modum intelligi debet, quod paulo post sequitur, vocatis sanctis. Huius uocationis participes, non illi solū putandi sunt, qui olim apostolorum a deo missorū prædicatione, ad suscipiendā fidem adulti inuitabantur, sed & illi quoq; qui hodie Christianis parētib; nascuntur, & ab ineunte ætate fidē Christi docentur, meræ em̄ est gratiæ, q̄ non Turca sim; vel natus Iudæus.

2 **IN EVANGELIVM, &c.** Euangelii hoc olim promissum fuit ab ipsa lege, sicut capite 3. dicitur, & a prophetis, quare prædicatione illius nō fit iniuria legi: sicut ad Galatas secūdo, docet se per legē mortuū esse legi, hoc est legitime legi esse mortuum.

3 **QVI PRAEDESTI, &c.** Græce habetur, significantius definitus, vel declaratus esse filius dei omnipotētia sua. Præpositio in, hoc loco, & multis alijs hebraico more adiecta est, apud latinos superest, qui ablatiuis instrumenta significantibus, illam non addunt. Hæc autē omnipotentia illius, per hoc apparuit, & nota

B ta facta

ta facta est, q̄ spiritum sanctificantē immiserit
in nos, quod alius q̄ deus, facere nemo poterat.
4 EX RESVRRECTIONE. &c. Paulus
duo saepe commemorat, tanq̄ præcipua
Christi erga nos beneficia, alterū abolitionem
peccatorū, siue liberationē ab obligatione chi-
rographi decretorū, quod nobis contrariū erat,
ad Collo. 2. quā docet cōtigisse nobis per mor-
tem illius, Consepulti iniquēs estis cum illo in
mortem. Alterū iustificationē, quæ coniunctā
habet benefaciendi facultatē, quam tribuit res-
urrectioni, vt cap. 4. vbi vtrunq̄ horum vno
versu complexus est. Qui traditus est pro-
pter delicta nostra, & resurrexit propter iusti-
ficationē nostri. Sententiā ergo huius loci est,
diuina illius potentia nota facta per spiritū san-
ctificantē, quo, efficaciatē resurrectionis suæ di-
gnos fecit nos, eūq̄ immisit omnipotentia sua
in nos.

5 PER EAM QVAE INVICEM
&c. Vt consolationē mutuam accipiamus,
si ego videro vos quales esse credo, & vos re-
ip̄sa didiceritis esse me talē, qui possit hoc præ-
dicare, quod posse me nunc creditis.

6 NON ENIM ERVBESCO Euang-
gelium. &c. Eleganter cum magna empha-
si, minus dicit, quam vellet intelligi. Sententiā
eū est,

enim
dere,
q̄ tan-
um a-
tia qu-
bus a-
dam v-
nibus
8 VIR
Hoc
portar-
diuina
& per-
tum lib-
tum ef-
est, det-
ad quie-
condit-
9 EX
nouū, v-
Christo
ctandā
in Chri-
nūc fide-
a veteri
em, q̄ v-
clusi sub-
lenda er-

ē immiserit
mo poterat.
&c. Pau
s præcipua
abolitionem
atione chi
ntrariū erat,
bis per mor
cum illo in
e coniunctā
tribuit res
orum vno
us est pro
propter iusti
ius loci est,
r spiritū san
nis suæ di
otentia sua

VICEM
ccipiamus,
& vos re
hoc præ
Euan
na empha
. Sententia
em est,

etiam est, non solum illum Euangelij non pu
dere, sed habere cur gloriari etiam serio possit:
q̄ tam latum, & orbi necessarium nunci
um apportet. Est enim Euangelium, effica
tia quædam plane diuina, quibusuis hominib
us ad abolendam impietatem, & acquiren
dam veram, et æternā foelicitatem modis om
nibus necessaria.

§ VIRTUS ENIM DEI EST. &c.
Hoc Euangeliū, siue hic bonus nuntius quē
portamus, non humanum quiddam est, sed
diuina potestas prestandi hominibus solidam,
& perpetuā salutem, modo credere possint, tā
tum sibi boni gratuito beneficio Christi, oblas
tum esse, siue Iudæi sint, siue Græci, nihil inter
est, deus enim, cū omnium sit conditor, nullo,
ad quicquā faciendum, humane autoritatis, vel
conditionis respectu mouetur.

§ EX FIDE IN FIDEM. &c. Nequaquā
nouū, vel nostrum hoc commētum est, fide in
Christum, hoc est, Christi mera gratia expēs
ctandā iustificationē, nam & olim patres fide
in Christum uenturum seruati sunt, sicut nos
nūc fide in Christū, qui uenit, & re ipsa p̄stitit,
a veteribus tanto desiderio expectata. Prius
em̄, q̄ ueniret fides, tenebantur illi, ueluti, con
clusi sub lege, donec ueniret ea fides, quæ reuoca
lenda erat, ad Galla, 3.

10 REVELATVR ENIM IRA DEI

de cœlo. &c. Nemo est, qui negare poterit, quin hoc Euangelio opus habeat, Ethnici em̄ & si legem scriptam a deo non acceperint, pro lege habebāt naturale quoddā iudiciū ratiois, quo intelligere poterāt, cœli autorē suis ipsorū flagitijs offendi, quare cœlum ipsum clamare, & accusare videretur tales, qui cū verum deū esse, ex his quæ condita sunt, scirēt, eam veritatis diuinæ noticiam, cum iniusticia propriā cōiungere non erubescerāt, quare se excusare per ignorantia nequaquā poterunt, sed peccatores se fateri coguntur, cum scirent enim omnī illum honore dignū esse, non solum nullo honore dignati sunt, aut gratias illi pro tantis beneficijis egerunt, sed eo vanitatis suis studijs perueniunt, & tam cæci facti sunt, vt sapere etiā sibi viderentur eo ipso, quo desipiebant maxime. Legantur historiae de Numa Pompilio, primo fere apud Romanos huiusmodi superstitionis aūthore, qui ob cōmentū re ipsa absurdissimū, habitus est religiosissimus, & sapientissimus, cum a religione & sapientia, ne fingi quidem potuerit alienius quicquā. Quid poterat enim excogitari insanius, quam eam gloriam quæ incorruptibili deo debebatur, tribuere imaginī, ad similitudinē corruptibilis hominis effectæ, & quod absurdius est, etiā volucrū quas

quadrup
us perm
cōplere,
eo nanq
scirent e
re deum
faciunt, s
mens, &
carnis, vt
se illi resis
Sicut ger
tenebris
alienati a
forum, q
re desierit
ciæ, in c
aviditate

1 C V
sua
ficia fide
quisquis
peccatis c
cat, certu
eualuros,
perte, sicu

quadrupedū, imo & serpentū, ergo merito deus permisit eos, absurdissima cordis desideria cōplere, & contumelijs afficere corpora ppria, eo nanq; cæcitatē peruenerunt, vt quamuis scirent eos qui talia agunt, grauissime offendere deum, & dignos esse morte, non solū ipsi ea faciunt, sed & consentiunt facientibus, hoc est, mens, & ratio sic in eis oppressa est petulantia carnis, vt cōniuere, imo desperare cogat se posse illi resistere, quemadmodū ad Ephe. 4. ait. Sicut gentes ambulāt in vanitate mentis suæ, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita dei propter cæcitatē cordis ipsorum, qui posteaq; eo peruenerunt, vt dolere desierint, semetipsos tradiderunt impudiciæ, in operationē immundiciæ omnis, cum auiditate, &c.

CAPVT II.

CVM ITAQUE NEMO SIT sua iusticia talis, vt peccato careat, & iusticia fidei non indigeat, inexcusabilis plane est quisquis præ se, alium condemnat, eidem enim peccatis obnoxius est, quibus ille quem iudicat, certum nanq; est iustum dei iudicium non euasuros, qui talia agunt, siue simpliciter, & aperte, sicut gētes Athææ, siue hypocriti tecte

B ij antea

ant eadem. An quisq̄ est tā stultus, vt credat
se cum alium iudicat, & ipse eadem facit quę
in alijs reprehendit, effugere, se posse iudicium
dei, quisquis profecto talis fuerit, cōtemnit, bo-
nitatē, patientiam, & longaminitatem dei, ne-
quaq̄ interim ignorare potens, sit i tēpus hoc
vitę non cōcedi, vt peccet, magis & magis, sed
vt resipiscat, & pœnitentiā agat, ne duricia &
obstinatio cordis, vehementer augeat peccatū,
eo die acriter puniendū, quo deus palam faciet
iram suam, iusto iudicio redditurus vnicuiq̄
iuxta facta sua.

2 QVI REDDET VNICVIQVE SE
cundum opera. &c. Redarguit arrogantiam
quorundam Iudæorum, qui iactabant se ideo
amicos dei, & iustos, quod legem ab ipso ac-
cepissent, contra quos Paulus, accepisse a deo
legem neminē iustificat, sed fecisse quę lex præ-
cepit, quod quia a nemine factum est, vel vis-
ribus humanis fieri potuit, sicut postea dictus
est, ca. 7. nemo habet cur laudet sese & ali-
um contemnat.

3 IIS QUIDEM QVI SECVNDVM
&c. Ad illam patientiam boni operis lex om-
nis inefficax est, illa enim docet quid facere
oporteat hominem, sed vires præstandi, quod
oportet, aliud petende sunt: videlicet a Chris-
to, sicut postea latius dicitur, quin & hoc lo-
co manis

co m
pe
hon
deu
rem
qui
pol
nō
tio
4 Q
ge.
pit
cul
re,
luis
scr
qu
no
du
tur
rito
5 IN
mi
etia
ali
tu
Eu
&c

ultus, vt credat
idem facit que
posse iudicium
cōtemnit, bos
ritatem dei, ne
sit i tēpus hoc
& magis, sed
t, ne duricia &
ugeat peccatū,
us palam faciet
curus vnicuiq;

VIQVE SE
rit arrogantiam
ctabant se ideo
em ab ipso ac
accepisse a deo
sse quæ lex pre
tum est, vel uis
it postea dictus
udet sese & ali

CVNDVM
i operis lex om
cet quid facere
ræstandi, quod
idelicet a Chris
quin & hoc lo
co mani

co manifestum est, illum de fidelibus loqui, qui
per patientiā boni operis quærent gloriā, &
honorē, quomodo quærent em nisi crederent
deum esse, & inquirētib; illum remunerato
rem esse, Hebræ. 11. Lex em similis ei est,
qui claudo viam commonstrat, qua peruenire
possit quo cupit, verum ambulandi facultatē
nō tribuit, sed humi iacere permittit, & despera
tionē pficiendi, qd' optat frustra, auget magis.

4 QVICVNQVE ENIM SINE LE
ge, &c. Hoc loco legem pro scripta lege acci
pit, nam paulo post diciturus est, gentes se ex
cusare nō posse, quod nesciuerint se male face
re, cum opus legis scriptū haberēt in cordibus
suis, neq; ideo non peccare Iudæos, quod legē
scriptam habenerit, quin potius ideo magis
quā Ethnicos, cognitio enim facit in eis, qui
non præstant quod præscribit, vt sit supra mo
dum peccans peccatū. Quare inter audire tã
tum legem, & facere quod præscribit lex, me
rito interest plurimum.

5 IN DIE CVM IUDICABIT DO
minus, &c. Istæ cogitationes accusantes, aut
etiam defendentes, latere possunt forte nunc
alios, vsq; in illum iudicij diem, sed ultra non,
tunc enim quicquid fuit occultum, secundum
Euangelium, quod ego prædico, reuelabitur,
& palam fiet.

B iij Ecce

6 ECCE TV IVDEVS. &c. Requiescis
in lege, & places tibi tua lege, & gloriaris præ
cæteris nationibus, te deū habuisse tam propi-
tū, vt tibi eam legem dederit, per quam cum
vtiliora, q̄ reliquæ gentes, sis edoctus, duce-
te cæcorū, & magistrum imperitorū esse con-
fidenter iactare posses, si quemadmodum no-
sti præscripta legis, ita & secundū ea viueres.
Sed quid quæso tibi prodest scire quid facere
debeas, si quod debes non facis: an non similis
es seruo, qui domini sui voluntatem sciens,
non facit eam, dignus est qui vapulet multis?
Doces alios nō esse furandū, et ipse furaris, et si
forte rem alterius non aufers, animus tamen
cupit, & metu potius pœne, quam lex statuit,
abstines, q̄ amore, æquissima præcipientis, le-
gis, Pleni sunt prophetarū, & sacrorū histori-
ographorū libri, testimonijs cōtra te, q̄ indignis
modis deum per legis præuaricationē deho-
nestes.

7 CIRCVMCISIO QUIDEM PRO-
dest. &c. Circumcisio esse signum deberet
cōsumatæ iusticiæ, quæ si adesset, certe aliqd
esset, sed cum tu præuaricator sis legis, quid ali-
ud est, q̄ signū falsum, multa, & magna, pro-
mittens, cum respondeat nihil, quare cum sis
ignum sit propter rem, & non res propter signū
præstantiores certe essent gentes, si iusticias le-
gis sis

gis, s
cior
signi

8 CV
In P
ciā, a
alijs
stea c
serua
pta s
quod
quod
bilit
iustic
pro f
custo
terna
stiter
histo
per r
gener
9 NE
Exte
mult
uijs c
bonis
giture
vera

Requiescis
gloriaris præ
e tam propi
quam cum
ctus, ducem
orū esse cons
modum nos
i ea viueres,
quid facere
n non similis
atem sciens,
oulet multis?
se furaris, et si
imus tamen
n lex statuit,
cipientis, les
orū historis
e, q̄ indignis
cionē deho

M PRO
um deberet
certe aliqd
gis, quid ali
magna, pro
are cum si
propter signū
i iusticias les
gis si

gis, sine signo haberent, te, qui tantum circū
cisionem iusticiæ signum ostentas, cum rei que
significatur nihil habeas.

8 CVM ENIM GENTES QVAE. &c.
In Paulo animaduerrere oportet duplicē iusti
ciā, alterā legis siue ciuilē, cuius hic, & multis
alijs locis meminit, alterā dei, de qua saepe po
stea dicemus. De ciuili, & illud intelligi debet
seruatoris nostri, si feceritis omnia quæ præce
pta sunt vobis, dicite quia serui inutilis sumus
quod enim facere debuimus, fecimus. Paulus
quoq; de se gloriatur, q̄ in lege vixerit inculpa
biliter, & tamen illam iusticiam comparatam
iusticiæ, qua per Christū iustus sumus, habuit
pro stercore & ruderibus. Hic ergo dicit gētes
custodisse iusticias legis, hoc est ciuiles, & ex
ternas, & nescio an multæ gentes, id non præ
stiterint longe, quam Iudæi, scelicus, quorū
historiæ si legantur ostendent gentē fuisse sem
per rebellem, & indomitā, ad vniuersa scelerū
genera maxime pronam.

9 NEQVE ENIM QVAE IN. &c.
Externa illa concisio carnis, nō est res de qua
multum quis gloriari debeat, passim enim ob
uijs omnibus contingere potest, tam malis, q̄
bonis, res enim solū externis ceremonijs pera
gitur, sed circumcisio cordis, & spiritualis, ea
vera est, & grata deo, quæ eam laudē qua di
B v gna est

gna est, non ab homine, neq; a lege habet, sed
a deo, dei enim donum est.

CAPVT III.

QUID ERGO AMPLIUS IV.
deo. &c. Multum profecto boni acce-
perunt Iudei a deo, per legem, & pro-
phetarū oracula, lex enim ipsos sibi ostendit,
quod peccatores essent, quodq; opus haberēt
redemptore, quem prophete, & lex ipsa, pro-
mittebant venturū, qua spe, & fiducia sancti
patres, qui lege, & prophetis bene usi sunt, eri-
gebantur, & fide in illum venturū seruati sunt,
hoc ergo tantū dei donū, aboleri per quorun-
dam incredulitatem nequaquā potest, deus em̄
verax est, & constans in promissis, quantum
uis mēdaces sint, & perfidi, plurimi ex ijs qui-
bus facta fuit promissio.

SI ENIM INIQUITAS NOSTRA
&c. Tam absurda est hæc consequentia, ini-
quitas nostra iusticiam dei cōmendat, ergo fas-
ciamus mala, vt eam respōsione non dignetur.
Iniusticia em̄ nostra non nisi per accidēs, quo-
modo clariorem facit iusticiam dei, cum
sic iustum ostendat, vt etiam iniustis, & perfis-
dis fidem seruauerit, quod certe insignis iusticie
manifestum est argumentum.

Quid

3 QV
eos, &
cas, n
supra
pecca
ebat,
em̄ lo
sed f
mitte
in C
rauit
4 EX
Vt o
totus
max
q; æ
mo p
cunc
impe
neq;
Chri
stra
stris
cio g
nis c
que
non
5 NV

ge habet, sed

II.

LIVS IV.

Co boni accē-
gem, & pro-
libi ostendit,
opus haberēt
lex ipsa, pro-
fiducia sancti
ne usi sunt, eris
ū seruati sunt,
i per quorum-
test, deus em̄
lis, quantum
ni ex ijs qui

NOSTRA

sequētia, ini-
ndat, ergo fas
non dignetur.
accidēs, quo-
ciam dei, cum
iustis, & persi-
signis iusticie

Quid

3 QUID ERGO PRAECCELLIMVS
eos, &c. Praecellimus ne ergo nos Iudei Ethni-
cos, melioresq; illis sumus: nequaquā, causis em̄
supra redditis, ostēdimus, omnes homines esse
peccatis obnoxios, lex em̄ eos iustos non facie-
bat, imo potius accusabat assidue magis, quē
em̄ lex sancte praecipiebat, ipsi non faciebant,
sed fides in Christum pro redemptione illorū
mittendum, olim iustificabat, sicut nunc fides
in Christum missum, qui legi satis fecit, & libe-
rauit nos a damnatione illius.

4 EX OPERIBVS LEGIS NON, &c.
Ut obturetur inquit omne os, & supplex fiat
totus mū dus deo, fateaturq; tibi id deesse, quo
maxime indiget, hoc est gloria illa diuina, vita
q; aeterna, ad quam suis viribus peringere ne-
mo potuit vnq; solis em̄ operibus legis, qualia
cunq; illa sunt, nemo iustificabitur apud illū,
imperfecta em̄ sunt omnia sine gratia Christi,
neq; satisfacere legi quis potuit vnq; preter
Christum, qui & fecit illud, non sua, sed no-
stra causa, vt quod impossibile erat nobis no-
stris viribus, nunc possibile sit adiutis benefi-
cio gratiae illius, per legem nanq; aliud homi-
nis contingere nihil potuit, q̄ peccati cognitio,
quē auget peccatum, quando scitur lata esse, &
non paretur illi.

5 NVNC VERO, &c. Nunc veto absq;
vllō

ullo adminiculo legis, iusticia dei diu expectas
ta, manifestata est, quæ adeo cum lege, & p
phetis nō pugnat, vt ab illis etiā, pmissa fuerit.

6 **VBI IGITVR GLORIA.** &c. Exclusa est stulta legis imperitorum Iudæorum gloria, non per aliam legem, quæ iterum noua, tantum nostris viribus facienda, præscribat, sed per legem fidei, qua gratuito accipitur remissio peccatorum, & vires benefaciendi, beneficioꝝ Christi liberatio ab accusatiōe legis, tantū precipientis, & damnantis, non etiā adiuuantis, quia em̄ per Christum pro omnibus nobis satisfactū est toti legi, cessat accusatio illius aduersum nos, translati em̄ ab ea sumus ad Christū, cui nunc stamus, aut cadimus.

7 **ARBITRAMVR ENIM.** &c. Nos cōstanter affirmamus fide iustificari hominē, & nō operibus lege præceptis. Hic locus parum hucusq; meo iudicio foelicit̄ intellectus, maximas in toto orbe excitauit tragœdias, quarum nondum finem videmus, quidam em̄ accipientes legē pro ceremonijs, decalogi opibus, nimirū tribuentes, fidei in Christū non tribuerunt satis, quomodo em̄ opera cuiuscūq; legis p se aliis quid ad iustificationē facere possent: cum lex tantū peccatum ostendat, accusetq; nos peccati quod admittimus, atq; ob id quanto lex est spiritalior, tanto est præstatu difficilior, & plus

plus ac
Mat.
sequun
alterius
cōmissi
plemen
tationē
venisse
sed ma
merer,
plēdi c
ritualic
facimu
mus a
cui pri
faciend
ijs qui
dæ, vt
ait, al
mo, pr
stus, &
rerū su
ti est, p
media
Christ
acquir
bus, fi
lecto f

diu expectas
in lege, & p
pmissa fuerit.
&c. Exclus
ad aorum glo
iterum noua,
præscribat, sed
pitur remissio
di, beneficioꝝ
gis, tantū pre
m adiuuantis,
ibus nobis sa
tio illius aduer
as ad Christū,

L. &c. Nos cō
ri hominē, &
locus parum
lectus, maxi
dias, quarum
m em accipien
opibus, nimirū
tribuerunt sa
p legis p se ali
sent: cum lex
tq; nos pecca
quanto lex est
difficilior, &
plus

plus accusandi nos occasionis habet. Ille enim
Mat. 5. præcepta. Benefacite illis qui odio pro
sequuntur nos. Quicumq; aspexerit vxorem
alterius ad concupiscendū eam, iam adulteriū
cōmisit cum ea in corde suo &c. omnia ad cō
plementū legis, vel veram potius legis interpre
tationē pertinent, sicut ibi seruator dicit, se non
venisse vt solueret, aut iniquam diceret legem,
sed magis vt adimpleret, & energiā illius expri
meret, humanisq; viribus, impossibilitatē im
plēdi omnia illa ostēderet, quāto inq; ergo spi
ritualior est lex, tanto nos carnales minus satis
facimus illi, & perconsequens remotiores sum
mus a iustificatione nostri. Alij item fidei,
cui prima iustificatio tribuenda est, & potestas
faciendi bene, cum tantum fundamentū sit, in
iis qui operari possunt, vitæ æternæ consequē
dæ, vt Paulus priore capite .3. ad Corinthios.
ait, aliud fundamentum ponere potest ne
mo, preter id quod positum est, quod est Chri
stus, & ad Hebræos 11. Fides est sperandarū
rerū substantia. Videntur ij quod fundamen
ti est, pro tota structura accipere, Pauli ergo
media inter has duas, sententia, hæc est, fide in
Christum, id est beneficio Christi, quem fide
acquirimus, iustificatio contingit non operi
bus, fidem Paulus fere semper accipit pro ob
iecto fidei Christo, vel, vt bene dicit Philip
pus, pro

pus, pro gratuita iustificatiōe, & non pro ocio-
sa illa, animi eius potentia, quam philosophi
intellectum vocant, oscitatione, ex impijs ergo
pios, ex peccatoribus iustos, fide fieri oportet,
non humanis sine fide qualibuscunq; bonis o-
peribus, impossibile em̄ est sanguine hircorū,
vel taurorum, hoc est vllis sacrificijs, aboleri
peccatum. De operibus quæ iustificationē se-
quuntur, aliter longe disputat Paulus infinitis
alijs in locis, q̄ de illis quæ præcedunt, consers-
uant em̄ gratuitā illam iusticiam, & augēt eā,
neq; in eis peccatum est amplius, cuius nos lex
dānare possit, neq; ideo solū faciendæ sunt, quia
lex ea præcipit, sed quia vere bona, & spiritui
sancto grata, & ad vitam æternam consequē-
dam, in eo qui operari potest, necessaria.

§ LEGEM ERGO IRRITAM FA-
cimus, &c. Hoc Euangeliū de gratuita fidei iu-
stificatione, non est contra legem, sed secun-
dum, Testificata est em̄ lex, & prophete, fu-
turum, vt talis iustificatio humano generi con-
tingeret, quare non destruimus legem, sed sta-
bilimus, atq; confirmamus vaticiniū hac de re,
ipsius legis, & prophetarū, simili modo, ad Ga-
latas, ca: 2. Paulus ait, legi, per legem mortuus
sum, hoc est legitime legi mortuus sum.
Lex em̄ in homine dominatur, quāto tempo-
r vixit & nō ultra, infra. ca. 7. Quare & he-
necicio

neficio
lege so
legi ob

Q
lere ad
sumus
omniū
us iust
dam se
plicem
teram
lauder
des im
illi, nih
bus, q
hil nisi
2 ET S
cūcisto
sa, sed
tio acc
iusticia
de sequ
putiū

non pro ocio
m philosophi
x impijs ergo
ieri oportet,
in q̄ bonis o
utne hircorū,
ificijs, aboleri
tificationē se
ulus infinitis
dunt, conser
& augēt eā,
cuius nos lex
ada sunt, quia
na, & spiritui
m consequē
cessaria.

AM FA
tuita fidei iu
n, sed secun
rophete, fu
o generi con
gem, sed sta
iū hac de re,
modo, ad Ga
gem mortu
ortuus sum.
nāto tempo
quare & he
necicio

necicio Christi, per quem factū est satis legi, a
lege solutus sum, Christo em̄ sum nunc, non
legi obnoxius.

CAPVT III.

QVID IGITVR DICEMVS
Abraham. &c. Ad ostendendum nul
lum humanum opus, citra fidem vales
lere ad eam iustificationē, qua apud deū iusti
sumus, pulchre ipsum Abraham sanctissimū
omniū patriarcharū proponit, si em̄ operū illis
us iusticia, apud deum ad salutem consequens
dam sufficiens non erat, cuius erit? Iterum du
plicem subind. cat iusticiam, alterā ciuilem, al
teram diuinā, Abraham igitur operibus suis
laudem quidem meruit apud homines, sed fis
des imputata est gratuito ad diuinā iusticiam
illi, nihil ad hoc efficientibus humanis operi
bus, quæ omnia, citra fidei iustificationē, nis
hil nisi accusationē merentur.

2 ET SIGNVM ACCEPIT. &c. Cir
cūcisio ergo non fuit iusticiæ quomodo cau
sa, sed obliuaculum quoddam, & confirmas
tio acceptæ prius, cū adhuc esset in præputio;
iusticiæ, vt cōmunis esse ea iusticia illis qui fis
de sequuntur patrē nostrū Abraham, siue p̄s
putiū habeant, sicut Abraham habebat cum
illi fides

illi fides imputaretur ad iusticiam, siue circū-
cisus sit, quemadmodum circumcidebatur pos-
stea Abraham ipse.

3 **NON ENIM PER LEGEM.** &c.
Lex diu secuta est hanc promissionem, quare
per legem illi contingere non potuit, & si ex le-
ge pepēdisset hæc pmissio, diu abolita esset, lex
em̄ iram operatur, grauiusq; facit peccatum,
& semper habuit quod accusaret in nobis, ne-
mo em̄ legi satisfecit, imo ne potuit quidem,
præter vnum Christum.

4 **ICCIRCO EX FIDE.** &c. Vtergo fir-
ma sit hæc pmissio, non ex humanorū operū
dignitate, quæ nulla fuit, habet, sed ex mera dei
benignitate, fideiq; gratuita iustificatione, quæ
æque p̄tinet ad incircūcisos, atq; circūcisos, mo-
do credant exēplo Abraham, qui pater est, teste
scriptura, multarū gentiū, & omniū nostrum.

5 **QVI TRADITVS FVIT.** &c.
Morte Christi abolita sunt peccata nostra, &
resurrectione cōparata iustificatio, plurimis lo-
cis Paulus morti Christi tribuit abolitionem
peccatorū, & resurrectioni iustificationem.

CAPVT V.

NEC ID SOLVM &c. Tanta est
hæc læticia, & animi gloriatio, vt nullæ
afflictioes

afflictio
mus e
di nos,
em̄, pat
constan
tia, pati
firmam
sperant
deus, &
in cord
datus e
ga nos
tores a
filiū su
tam ess
pensiss
quis de
reconc
cum h
2. **NON**
Gloria
propiti
re dign
Adam
em̄ per
dempti
tione
to eff

m, siue circū
debeatur po

GEM. &c.
ionem, quare
uit, & si ex le
solita esset, lex
it peccatum,
t in nobis, ne
uit quidem,

. Vtergo fir
anorū operū
ex mera dei
catione, quæ
circūcisos, mo
pater est, teste
niū nostrum.

IT. &c.
ta nostra, &
o, plurimis lo
abolitionem
ficationem.

c. Tanta est
atio, vt nullę
afflictio

afflictiones, eam auferre a nobis possint, scia
mus enim cum magno nostro bono, eiusmo
di nos, quando ita vsu venit, perpeti, afflictio
em, patientiā parit, patientia vero probatos, &
constanter fortes reddit, ea aut animi constan
tia, patienti aduersorū tolerātia comparata, spē
firmam facit, talis aut spes nuncj frustrabitur
sperantē. Signa em dilectionis, qua nos diligit
deus, & in amorē sui rapit, copiose effusa sunt
in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui
datus est nobis. Quod em esse potuit maius er
ga nos amoris illius signum, q̄ cum pecca
tores adhuc essemus, impij, & hostes illius, ille
filiū suum misit, vt pro nobis occideretur, quis
tam esse potest ferreus, vt non econtrario im
pensissime pientissimū illum dominū amet: aut
quis desperare nūc de salute, per Christū ipm̄
reconciliatus poterit: cum talis erga nos fuerit,
cum hostes essemus.

2. NON SOLVM AVTEM HOC. &c.
Gloriantes sumus quod deum habeamus tam
propitium, vt per propriū filium nos redime
re dignatus fuerit, & a morte qua damnati per
Adam fueramus, liberare, quemadmodum
em per vnū hominem mors, & per vnum re
demptio a morte, & restitutio vitæ, verum ra
tione longe diuersa, prior homo vno peccato
effecit, vt vniuersus orbis plenus peccatis

C fiere

fieret, alter vero vnica obedientia, & sui ipsius oblatione, liberauit orbem, non ab vno, sed ab vniuersis peccatis, quibus ille vno suo, orbem obnoxium reddiderat.

3 VSQVE AD LEGEM ENIM. &c. Semper a transgressione ipsius Adæ, peccatum fuit in mundo, licet parum esse putaretur peccatum ante legem, quæ quale sit, & quã multiplex ostendit. Quod autẽ fuerit peccatum, subsecuta mors, peccati pœna ostendit, vbi cõq; em̄ pœna est, peccatũ fuisse necessũ est, regnauit em̄ mors ab Adam vsq; Mosen, non solum in eos qui peccato actuali, vt vocant, similes Adæ fuerunt, sed etiam in eos qui peccato originali tantum obnoxij fuerant, quales erant infantes.

4 VBI VERO EXVBERAVIT. &c. Vbi iam multis annis lex peccatũ quale esset, ostẽdisset, atq; ita pctm̄, accusatiõẽ legis grãdius factũ, abundasset, Tũ magis exuberavit etiã gratia, cuius magnitudo intelligi nõ potuisset, nisi lex peccati magnitudinẽ prius ostendisset.

5 VT QVEMADMODVM. &c. Peccatum regnauit in morte, in præpositio, apud Latinos, & Græcos superest, quæ sepissime Hebraico more apud Paulũ, & alios noui testamẽti scriptores adijciẽ. Sententia autem est, quod peccatũ morte, & potestate occidẽdi ty-

rannidem

rannidem
gratiam

1 Q

gnitate
em̄ abs
fundiss
ritus, a
sus in
iterum

2 IN
mortis
ipso per
mus, v
ambul
cui satis
& exc
rus am

3 VT
p effi
Sicut.

4 PECC
minab
pius in

a, & sui ipsius
b vno, sed ab
no suo, orbem

ENIM. &c.
de peccatum
outaretur pec
& quā mul
erit peccatum,
tendit, vbi cū
necessum est,
Mosen, non
li, vt vocant,
cos qui pec
erant, quales

AVIT. &c.
tū quale esset,
de legis grādi
kuberavit etiā
nō potuisset,
s ostendisset.
M. &c. Pec
positio, apud
uā sepissime
lios noui te
tia autem est,
e occidēdi ty
rannidem

rannidem suam exercuit, sicut postea dicit,
gratiam iusticia, vel per iusticiam regnasse.

CAPVT VI.

- 1** QUID IGITVR MANIBVS IN
peccatis, &c. Pronomen quid, non tam
dubitantis, aut interrogantis est, q̄ indi
gnitatem rei, de qua fit sermo, exprimentis, qd
em absurdus, q̄ si quis per eum extractus e, pa
fundissimo puteo, de quo ipse pessime esset me
ritus, admirans beneficij magnitudinem, rur
sus in hoc insiliat in eundem puteum, vt ille
iterum extrahat eum.
- 2** IN MORTE IPSIVS. &c. Efficacia
mortis ipsius baptizati sumus, sepulti vna cum
ipso per baptismum in hoc, vt peccatis mortui si
mus, verum id non continuo satis est, nisi &
ambulemus ia nouitate vite, exemplo Christi
cui satis non fuit mortuū esse pro peccatis, sed
& excitari voluit, vt viueret iam nunq̄ mortu
rus amplius.
- 3** VT ABOLERE CORP. &c. Corpus
p efficacia peccati, et nocēdi potestate accipit.
Sicut. Col. 2. in expoliatiōe corporis peccatorū.
- 4** PECCATVM VOBIS NON DO
minabitur. Peccatum potestatē dominādi am
plius in vos non habebit, nisi vosmetipsos illi
C ij subijceret

subijcere iterū volueritis, non estis em̄ sub lege amplius, sed sub gratia, hoc quid sibi velit, cap. 8. latius explicabitur.

5 QUID IGIUR PECCABIMVS &c. Idem loquendi modus, cum eo de quo paulo ante dictum est, cum illud præcipuum gratiæ sit, quod a peccatis liberi simus, qua impudentia iterum me peccatis subijciam, & gratia indignum reddam.

6 SIVE OBEDIATIONIS AD IVSTIAM. &c. Manifeste hic, & multis alijs locis dicit, obedientiam ad augmentum iusticiæ facere in iam iustificatis.

7 NVNC AVTEM. &c. Interim inquit serui facti deo, fructū vestrum habetis in sanctificationem, & finem vitam æternā, si præbueritis membra vestra iusticiæ, quod nunc liberi a peccato, & serui facti deo, potestis.

8 ETENIM AVTORAMENTA peccati, &c. Præmiū peccati mors, pijs veto gratia dei bene vventibus, tanq̄ virtutis præmiū, beneficium Christi, vita continget perpetuo foelicissima, præmiū hic, & plurimis alijs locis merito donū vocat, propterea, quod potestas merendi, merum sit dei donum. Hanc autem quā diximus, huius loci esse sententiā, lex antithetico statat mortis, et vitæ, quæ figura Paulo familiaris est. Quod autē operū bonorū nō meminit, sicut

nit, sic
ma em̄
tio, qu
intellig

1 E
miseri
person
onē. S
autem
et mar
tēpore
erat em̄
AN
2 Iterum
fieri, se
scripta.
quem
rus est.
num v
stis, leg
periū, q̄
per leg
ra est,
ITAC
3

is em̄ sub les
quid sibi velit.

CABIMVS
m̄ eo de quo
d̄ pr̄cipuum
imus, qua im
ciam, & gra

AD IVSTI
altis alijs locis
n̄ iusticiæ fa

terim̄ inquit
abetis in san
ternā, si pre
quod nunc li
potestis.

NTA pec
is veto gratia
premit̄, be
perpetuo foe
iys locis me
potestas me
c̄ autem quā
ex anticheto
Paulo fa mis
ū nō memis
nit, sicut

nit, sicut peccati, hæbraico fecit more, vsitatissi
ma em̄ (est) hæbreis, eiusmodi orationū trūca
tio, quando id quod omittitur, aliunde potest
intelligi, sicut hic.

CAPVT VII.

1. **E**LEGANTISSIME DESCRIBIT hoc capite vim legis, & impotentiam
miseri hominis, & Paulus procul dubio sub
persona sua describit hominem ante iustificati
onē. Scimus em̄ inqt̄ q̄ lex spiritualis est, ego
autem carnalis sum, venditus sub peccatum,
et mancipiū factus peccati, quod in Paulū, quo
tēpore hæc scribebat cōpetere nequaq̄ potuit,
erat em̄ tum creaturanoua, & solutus a lege.
2. **AN IGNORATIS FRATRES. &c.**
Iterum docet per Euangeliū legi iniuriam nō
fieri, sed legitime, & secundū ipsius legis præ
scripta, nos legi mortuos esse, & liberos ab ea,
quemadmodum capite sequenti latius dictu
rus est. Tanq̄ dicat ergo, vos fratres perpēdite,
num verum sit q̄ dico, estis em̄ qui ex lege no
stis, legem non diutius habere in hominē im
periū, q̄ uiuat, vxor em̄ non diutius alligata est
per legē viro, q̄ ipse uiuat, mortuo em̄ illo, libe
ra est, vt nubere possit alteri, cuiuscūq̄ voluerit.
3. **ITAQVE FRATRES MEI. &c.**
C in Cum

Cum ergo uos per corpus Christi mortui sitis,
lex in uos amplius imperium non habet, facti
enim estis Christi, qui suo sanguine persoluit id
quod uos legi debebatis, Syngrapham quæ
contra uos erat cruci affigens, ut alteri iunge-
remini, qui ex mortuis reuixit, & ut fructus
facietis deo, hoc est, fructum proferatis gratum deo.

4 CVM ENIM ESSEMVS IN carne
&c. Ex hoc loco, & infinitis alijs constat, longe
ge aliam rationem esse operum nostrorum ante
iustificationem, quam post, cum enim adhuc in car-
ne essemus, affectus peccatorum dominabatur,
quos lex a deo non repressit, ut per eam maior
rem etiam immoderatum aucti fuerint, quorum frus-
tratus mors erat, post iustificationem uero, quan-
do liberati sumus a lege, Christoque domino sta-
mus, aut cadimus, querelæ legis cessant, satis
enim factum est illi, liberati itaque in hoc a lege su-
mus, sub qua, quoadiu fuimus, mortui eramus,
ut seruiamus in nouitate spiritus, & non in ue-
rustate literæ, ex animo, & libere ea faciamus,
ad quæ spiritus inuitat, & ut prestare possimus
adiuuat, longe aliter, quam olim, cum nudis pre-
ceptionibus legis affixi, propter peccati, quod
in carne erat imperium, nihil poteramus boni.

5 QUID ERGO LEX PECCATVM
est. &c. Saepè hoc alias affirmat, legem malam
nequaquam esse, sed me, qui legis optima præscri-
pta non

pta non
malici
facien
tus leg
volun
multis
6 NAD
tiam h
apper
Ad G
spiritu
mutu
eritis,
ni non
subesse
cupisc
viciab
deatur
sto, qu
net, &
nem v
quod c
ge, sed
stris op
gis imp
vestris
7 PECC
&c. T

ti mortui sitis,
non habet, facti
ne perfoluit id
rapham quæ
alteri iunge
& ut fructis
eis gratū deo.
IN carne
constat, lon
rorum ante
dhuc in car
ominabatur.
eam maio
quorū fru
vero, quan
domino sta
cessant, satis
oc a lege su
rtui eramus,
& non in ve
ra faciamus,
re' possimus
nudis p̄ce
peccati, quod
amamus boni.
CATVM
egem malā
ima præscri
pta non

pta non sequor, quin potius eius bonis, mea
malicia abutens, occasionē ipse ex illa contra
faciendi accipio, quod grauius est, quā si igna
rus legis eadem facerem mala, seruus em̄ sciens
voluntatem domini, & non faciens vapulabit
multis.

6 NAM CONCVPIS. &c. Concupiscē
tiam hoc loco accipit proprie, pro originali illa
apperentia, quæ spiritui semper contraria est.
Ad Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritū,
spiritus autē aduersus carnē, hæc em̄ inter se
mutuo aduersantur, vt non quodcunq; volu
eritis, eadem faciatis. Quod si spiritu ducimini
non estis sub lege, tanq̄ dicat, vos legi cui
subesse vultis, nunq̄ satisfacere poteritis, con
cupiscentia enim illa spiritui contraria, semper
viciabit opera vestra, etiā ea quę in speciē vi
deatur esse bona. Igitur opus vobis est Chris
to, qui eam concupiscentiā de peccato dam
net, & quod impossibile est vobis propter car
nem viciatam, transferat in se se. Atq; hoc est
quod dicit, si spiritu ducimini non estis sub le
ge, sed sub gratia condonāte, quod est in ves
tris operibus imperfectionis, vt sic iusticia le
gis impleatur in vobis, Christi beneficio, non
vestris viribus.

7 PECCATVM PER PRECEPTVM
&c. Tāta est innata mihi malicia, vt id quod
ad detrimēs

ad deterrendum me a malo institutum fuerat,
magis auxerit peccandi desiderium, nitimur enim
in veritum semper cupimusque negata.

8 EGO AVIEM VIVEBAM. &c.

Dicant, qui volunt Paulum in sua persona hic
semper loqui, quando ille vixerit sine lege. In
persona ergo humani generis accipienda sunt
quae hic sibi tribuit, ut commodius intelligatur
legis natura, & hominis absque gratia ad bene
faciendum imbecillitas, quod alio modo apertum
us fieri non potuit.

9 SI QUIDEM ABSQVE LEGE. &c.

Mira est vis in verbis, absque lege peccatum erat
mortuum, veniente vero lege peccatum reuixit,
ego vero mortuus sum, palam ergo factum
est mandatum quod institutum erat ad vitam,
id mihi esse ad mortem, non mandati culpa, sed
mea. Elegatissima est antithesis, siue contrariorum
inter se collatio, qua & alias creberrime Paulus
vtitur, sicut absque lege peccatum erat mortuum,
eaque mihi peccati mors, qualis qualis vita
erat, sic veniente mandato, peccatum reuixit,
eaque peccati vita mihi facta est mors, qui haec
de Paulo intelligi volunt, vim faciunt illi magnam,
& totam disputationem obscurant.

10 NAM PECCATVM OCCASIO

ne accepta. &c. Peccatum inquit per legem
ansam arripuit, & vires suas exercuit ad nocendum

endum
esset, no
caturum,

quae ac
us, q̄ pe

11 PER

Per pre

ditum e

nunc fa

ita ad ea

entia, in

facio, no

arte mira

qui tenta

12 SI VE

Paulus

tur de

sub sua

scriberet

absque vl

mentem

receptum e

leratum i

esse iudic

gi praec

vitendi d

lud supra

propria d

titutum fuerat,
nitimur em̄
legata.

AM. &c.
ua persona hic
t sine lege. In
cipienda sunt
is intelligatur
ratia ad bene
modo apertis

LEGE. &c.
e peccatū erat
peccatum reuī
am ergo factū
erat ad vitā,
dati culpa, sed
iue cōtrariorū
berrime Pau
um erat mor
alis. qualis vi
peccatū reuīxit,
mors, qui hęc
aciunt illi. ma
scurant.

OCCASIO
quit per legem
exercuit ad no
cendum

cendum magis, q̄ ante legem, cum mortuum
esset, non quasi nullum fuisset ante legem pec
catum, sed quia legis transgressio nondū erat,
quæ accessione sua, peccatū longe fecit graui
us, q̄ per se fuerat antea, virtus em̄ peccati lex.
11 **PÉR PRECEPTVM DECEPIT.** &c.
Per preceptum studiosius, & efficacius blan
ditum est mihi, nunc aliter legem interpretās,
nunc factum contra legem, extenuans, atq;
ita ad ea quæ lex fieri vetat, reclamante consci
entia, inuitans, & per legē damnantē id quod
facio, nocens grauius, q̄ si lex non esset, idq;
arte mirabili, adiūuante non parum ad hoc illo
qui tentat, ab illo em̄ virtus hoc profectū est.

12 **SI VERO QVOD NON VO.** &c.
Paulus toto hoc capite, sicut diximus, loquitur
de genere humano ante iustificationem
sub sua persona, non de se tali, qualis erat cum
scriberet, miror cur hic quidam se torqueant
absq; vlla necessitate, vel ratione, carnem &
mentem aliter accipientes q̄ vetustissimo vsu
receptū est accipi illa, cū nullū putem tam sce
leratum hominem viuere, qui non iustissima
esse iudicet mādata, quoties cogitat, de decalo
gi præceptis, quamuis concupiscentiæ vi, aut
viuendi consuetudine assidue contrafaciat, il
lud supra tribuit gentibus, q̄ eas conscientia
propria damnet, cum faciunt male, hoc non fi
D eret, nisi

Et nisi bonam esse iudicarent eam legem quæ
violant transgressione.

13 NVNC AVTEM NON IAM. &c.

Acris viciatæ naturæ vis, me rapit quo potis
or mei pars non vult, conscientia em̄ reclamat.
Mirabilis originalis illa ad peccandum pronis
tatis violētia, nec mirabif quisq̄ tm̄ illā posse
se, si perpendat priuationem esse iusticię illi
us summæ, & originalis, quam in ipsa crea
tione Adam acceperat, quæ erat potentia
quædam vltro, & cum voluptate quæcunq̄
faciendi, quæ recta & grata deo essent. Huius
nobilissimæ potentię si quis impotentiam ad
eadem illa omnia opponat, & efficaciam ad
malum, alteri illi ad bonum contrariam, is fa
cile videbit qualis pestis origenale peccatū sit

14 NAM VELLE MIHI ADIA. &c.

Qui Paulum volūnt hoc capite de se loqui
post iustificationē, dicant quomodo verissimis
le sit Paulum negare hoc se habere, quod alijs
tribuit. Ad Phil. em̄ 2. ait. Cū metu & tremore
vestram ipsorum salutem operamini. Deus
em̄ est qui operatur in vobis, & velle, & per
ficere p̄ bono animi vestri p̄posito. Et Cori. 7
Et p̄ficientes sanctificationē in timore dei. Hic
dicit sibi tantū adiacere velle, sed non perficere,
ibi vero & velle, & p̄ficere, iuxta bonū animi
propositum. Præterea cum toties iactet se pie
san cte

sancte, in
men ce
reposita
simile est
sona de
nibus, qu
in quo C
dei, hoc
signiter
plona. H
tetur. H
& Apo
rapiemu
q̄; se non
dicij die
15 INFE
minem
nobilior
tem, int
& interio
uari, ad
nanq̄ a
reliqua c
Adam c
ter in ho
tia obscu
lita, &
Non an
titate m

am legem quā

IAM. &c.
pit quo potis
em reclamar.
ndum pronis
p̄ tm̄ illā pos
le iusticię illi
i in ipsa crea
erat potentia
te quęcunq;
essent. Huius
potentiam ad
efficaciam ad
trariam, is fa
le peccatū sit
DIA. &c.
e de se loquit
odo verissimi
re, quod alijs
etu & tremor
ramini. Deus
velle, & pers
to. Et Cori. 7
more dei. Hic
non perficere,
bonū animi
es iactet se p̄
an cie

sancte, iuste, apud omnes vixisse. Bonū certam
men certasse, cursum consumasse, expectare
repositam sibi coronā iusticię, nequaquā veri
simile est, illum de se hæc dicere, sed sub sua p̄
sona de toto humano genere, & singulis homi
nibus, qui gratię Christi participes nondū sunt
in quo Christo nos alio loco dicit esse iusticiā
dei, hoc est Hebraico more, beneficio illius in
signiter iustos. Apud Corin, quoq; sub sua
psona. Et Apollo, de alijs loquitur, vt ipse fa
tetur, Hęc in me, inquires, transtuli fratres,
& Apollo, & alio loco, nos qui viuimus simul
rapiemur obuiam Christo in aera, sciebat vt
q; se non victurum, vsq; ad illum extremi ius
dicij diem.

15 INFELIX EGO HOMO &c. Ho
minem hic, & plurimis alijs locis accipit pro
nobiliori hominis portione, quam interdū mē
tem, interdū hominis vocat spiritū, aliquoties
& interiorem hominē, quē saepe dicit Reno
uari, ad imaginē eius qui condidit illum. In ea
nanq; animi portuncula, scintillula quaedam
reliqua diuinę illius imaginis semp fuit ad quā
Adam conditus erat, Verum quia vehemens
ter in hominibus obscurata fuit, partim insci
tia obscuratū habentibus intellectū, partim ma
litiā, & desperatione excecatis. Ad Ephe. 4.
Non ambuletis, sicut gentes ambulat in va
nitate mentis. &c. D ñ Qui

16 QVIS ME LIBERAVIT. &c. Grati-
as inquit ago deo qui hoc mihi præstitit per
Christum Iesum dominum nostrum, hic enim
peccatum hoc, sicut capite sequenti dicturus
est, spoliavit de peccato, hoc est, potestate no-
cendi quod impossibile fuerat legi, a qua ipse
nos liberauit, & asseruit sibi.

17 CARNE VERO LEGI PEC. &c.
Quomodo credibile cuiusque esse potest Paulum
post iustificationem, adhuc seruiuisse legi pec-
cati, cum toties, & tam efficacibus argumen-
tis, doceat nos solutos esse a lege, & factos esse
Christi, qui pro nobis legi fecit satis, neque esse
nos amplius sub lege, sed sub gratia, nihilque di-
nationis reliquum esse, cum & hoc eodem loco
deo gratias agat, quod per Iesum Christum do-
minum nostrum de corpore mortis huius, li-
beratus sit, per corpus mortis peccati intelli-
gens mortiferam efficaciam, sicut sæpe alias, ut
Ad Col. 2. in expoliatione corporis peccatorum.

CAPVT VIII.

NULLA IGITUR NVNC. &c.
Nunc postquam gratia dei per Iesum Chri-
stum liberati sumus a corpore mortis huius,
& in Christi potestatem redacti, nulla ex-
tat aduersus nos amplius legis condemnatio,
modo non iuxta carnem in manifesta illa vi-
tia illius

etia illius
memora
est, ratio
tia, & se
lius qui
2. NAM
Hic ma
ritus vit
ctrix, &
re nunq
ti, & mo
vocat vi
gratia,
ram red
mortis,
ETEN
Quod
nihil po
etiam al
di potes
rat, deus
qui qua
in assim
damnar
stra car
uum, &
go possi
loquen

IT. &c. Gra
hi praestitit per
stru, hic enim
uenti diciturus
t, potestate no
legi, a qua ipse

PEC. &c.
e potest Paulu
uisse legi pec
bus argumen
& factos esse
atis, necq; esse
tia, nihilq; d
eodem loco
Christu do
ortis huius, li
peccati intelli
sape alias, vt
s peccatoru.
L.

VNC. &c.
Iesum Chri
ortis huius,
, nulla ex
ndemnatio,
ifesta illa vi
tia illius

tia illius relapsi fuerimus, quae ad Gala. 5. cō
memorat, sed iuxta spiritum ambulemus, hoc
est, rationem sequamur & mentē, Christi gra
tia, & spiritu illustratam, atq; ad imaginem il
lius qui creauit illam renouatā, ad Collo. 3.

2. NAM LEX SPIRITVS VITE. &c.
Hic manifeste discrimen ponit inter legem spi
ritus vitæ, & legem mortis, qualis fuit illa exa
ctrix, & efflagitatrix operū, quae nos praesta
re nunq; potuimus, quare legem vocat pecca
ti, & mortis. Econtrario legem spiritus legem
vocat vitæ, & eandem, alias legem fidei, legē
gratiæ, hoc est gratiam ipsam, per eam em libe
ram reddidit me a iure, & tyrannide peccati, &
mortis, vitæq; restituit.

ETENIM QVOD LEX PRE. &c.
Quod illa vetus lex praestare nō poterat, quae
nihil poterat aliud, q̄ peccatū ostendere, non
etiam abolere, vel, sicut Christus fecit nocens
di potestate spoliare, quod ergo lex non pote
rat, deus praestitit missio pprio in hoc filio suo,
qui quærelas legis tolleret, misit inq; illum vt
in assimulatione carnis peccato obnoxia, ipse
damnaret peccatū de peccato, quod erat in no
stra carne, Hæbraica locutio est, in qua relati
uum, & verbū substantiū desunt, in carne, er
go positum est, pro eo, quod erat in carne, hic
loquendi modus tam est apud Hæbreos fre

D iij quēs,

quens, ut vix sciam, an hæc duo sapius scribã
an sapius omittant, hæc est ergo Pauli senten-
tia, a peccato illo quod in carne nostra erat
abstulit vim nocendi nobis per accusatricem
legem, & nos totos asseruit sibi, & clementi suæ
nos legi gratiæ, & condonationis subiecit, quæ
non accusat, quod imperfectionis in nostris
est operibus, sed remittit, modo spiritũ sequa-
mur ducem, & non penitus brutos carnis affe-
ctus, Atq; id quod hic vocat damnare pec-
catum de peccato, ad Collocen. 2. vocat
chirographum decreti tollere de medio, & affi-
gere illud cruci, expoliare potestates, & princí-
patus, & in Genesi cõterere antiqui serpen-
tis caput, & ad Ephe. ca. 2. legem mundato-
rum in decretis sitam abrogare, &c.

¶ UT IVSTIFICATIO LEGIS &c.
Manifeste hic dicit post iustificationem legem
non habere q̄ accuset in nobis, Christus em̄
satisfecit pro nobis illi abunde, quare illius be-
neficio iustificatio legis impletur in nobis, su-
blata operum nostrorum imperfectione, eam
em̄ transtulit in se, & quicquid adiuuante illi-
us spiritu, in nobis boni est conatus, id nos
bis ad premiũ imputat, atq; ij sunt nostrorũ
operum fructus, hincq; nascitur fructus trige-
simi, a sexagesimo, & centesimo differentia, du-
orum etiam, & quinq; talentorũ lucrũ, & alia
in scrip̄

in scrip-
nus, ve-
hoc em̄
bis imp-
bona a
¶ SI SE
Hic v-
superio-
ille ho-
est in
nation-
contra-
mur a
longi-
trimen-
uire ea
ea iact-
tanden-
tæ pa-
deus.
¶ QVO
hic &
num l-
esse po-
tig, qu-
iubere
cum t-
rari. E

o sapius scribat
o Pauli senten
e nostra erat
r accusatricem
& clementi sue
s subiecit, quae
nis in nostris
spiritu sequa
tos carnis affe
damnare pec
n. 2. vocat
medio, & affi
tes, & princi
tiqui serpen
in mundato
c.

GIS &c.
onem legem
Christus em
are illius be
n nobis, su
stione, eam
iuante illi
tus, id nos
t nostroru
uctus trige
rentia, du
crū, & alia
in scrip

in scripturis passim obuia, de bonorum & mi
nus, vel magis bonorum operum discretionē,
hoc em̄ praeceptū est beneficiū a Christo no
bis impensum, q̄ illius gratia nostra nūc opera
bona aliquid valent, quae antea mortua fuerāt
¶ SI SPIRITVS HABITAT IN. &c.
Hic vtitur eadē antithesi qua vsus est capite
superiore, vbi mortem peccati vitam dixit fu
isse hominis, & ecōtrario. Si Christus inquit
est in nobis, corpus mortuū est propter dama
nationē, & mortē peccati, per quod regnabat
contra spiritū caro, quare quanto magis sequi
mur affectus carnis, tanto recedimus a spiritu
longius, illumq; contristamus, caro itaq; de
trimentū quidem patitur, quod spiritus lasciu
uire eam non ita sinit, sicut ante lasciuiebat, sed
ea iactura carnis, vita spiritus compensatur, &
tandem, ipsum corpus spiritualis, & verae vi
tae particeps, & spiritui obsequēs, faciet ipse
deus.

6 QVOD SI SPIRITV. &c. Paulus
hic & alijs plurimis in locis aperte ostendit, do
num hoc spiritus post iustificationē in nostra
esse potestate, sicut alias dicit de spiritu prophe
tie, quod prophetis subiectus sit, alioqui non
iuberet nos spiritu facta carnis mortificare, &
cum timore, & tremore salutem nostram ope
rari. Et Thimoteo suscitare donū quod erat in

D iij co. Intea

ec. Interim fortasse dicet quispiam verum ea
potestas a deo est, quare bonitatem illam ope-
rum nostrorum nobis arrogare non debemus.
Paucis responderi potest verissimum illud esse,
nos illam potestatem benefaciendi a deo non
solum habere, sed & alia omnia, quare de ea
gloriarī non debemus, tanquam a nobis illam ha-
beamus, sed cum modestia, & gratiarum actio-
ne uti ea fortiter, et si eam habeamus eam a deo,
verissime tamen illam habemus, & uti ea possi-
mus, non secus quam is qui pedes a deo habet, ve-
rissime illos habet, & ambulare illis dum vult po-
test, & non ambulare. Constat praeterea iusti-
ciam fidei habere suam conditionem faciendi be-
ne appositam, sed aliam quam habebat lex, illa
enim requirebat quae humanis viribus presta-
ri nequaquam poterant. Haec autem exigit rem facie-
re bonum animi propositum, cui deus per Pau-
lum, ad Phil. 2. promittit se additurum, non
velle solum sicut olim sub lege, ut supra capite
7. velle mihi adiacet, sed & perficere bonum.
7 **NON ACCEPISTIS ITERVM.** &c.
Magna consolatio quod non simus, sicut olim
sub lege fuerunt in timore & metu, ne assidue
accuset nos lex, sed quod adoptionis spiritum accepe-
rimus, quod testatur non seruos amplius nos esse inu-
tiles, sed filios charissimos, et coheredes Christi
8 **SI QUIDEM CVM ILLO PA.** &c
Christus

Christi
genus
em con
ra, lab
ritum
sic Pa
pro br
9 **ETE**
Loqu
nae sol
ne dei.
pere t
diebus
Longe
re sua
human
vix m
eum; tr
10 **IN D**
Vbi g
asscut
ruption
ruption
trus, te
& coel
machin
nobisc
gat qu

m verum ea
m illam ope
on debemus,
ū illud esse,
di a deo non
quare de ea
ois illam ha
atiarū actio
s eam a deo,
vti ea possi
o habet, ve
s dū vult po
eterea iusti
faciendi be
bat lex, illa
bus presta
git rem faci
is per Pau
urum, non
upra capite
re bonum.
RVm.&c.
sicut olim
ne assidue
ritū accepe
os esse inu
des Christi
PA. &c
Christus

Christus non voluptuarium nobis viuendi
genus proponit, sed laboriosum, voluptate
em corpus incendit ad carnis, & pecudū ope
ra, labores, & aduersa carnem domant, & spi
ritum vegetiorē reddunt. Est hæc nostra vita
sic Paulus alio loco ait, similes arenæ, in qua
pro brabeo certatur.

9 ETENIM SOLICITE CREA. &c.

Loquitur de ea terræ, & totius mundi machi
næ sollicitudine, quam accepit ex maledictio
ne dei. Genesis, 3. Maledicta erit terra in o
pere tuo, laboribus comedes ex ea cunctis
diebus vitæ tuæ, spinas, & tribulos. &c.

Longe alia fuisset terræ facies, quæ sine labo
re sua sponte protulisset fructus optimos, &
humanæ naturæ saluberrimos, q̄ nunc est, cū
vix multo labore panē ex ea elicere possumus
eūq; tribulis, & zizanijs innumeris viciatū, &c.

10 IN LIBERTATEM FILIORUM. &c.

Vbi gloriam suam pro qua hic certāt filij dei,
affecuti fuerint, tum & terra suo more a cor
ruptione liberabitur, sicut & illi ab omni cor
ruptione tum liberi erunt. Erit inquit & Pe
trus, terra noua, & cœlum nouum, per terrā,
& cœlum intelligens vniuersam mundi huius
machinam quam deus propter peccatum vna
nobiscum, vanitati subiecit. &c. de vanitate le
gat qui volet Salomonis Ecclesiasten.

D v Non su

NON SOLVM AVTEM ILLA. &c.
Quantotempore corpusculum hoc circumferimus, adoptionē illam sentire in nobis, nisi spe non possumus, quare gemimus & nos primicias spiritus habētes, expectantes corporis quoque redemptionē, nouum ergo, vel molestum vobis videri non debet, siquid acciderit aduersi, quum propter vos omnis creatura, & nos ipsi tanta ferre cogamur.

11 SI QUIDEM HOC IPSVM. &c.

Mirabile esse oportet virus illius originalis peccati, quod nobis non solum ademit bona omnia, sed tam stupidos etiam reddidit, vt nescire quidem possimus, quid nobis vtile sit, quod inutile, quid ue a deo postulare, in hac vita, nisi per spiritum, qui id pro nobis facit, debeamus. Qualis contentio fuit apud philosophos de summo hominis honore, quae diuersa, & absurde opinionēs, cum nulla interim res ipsam attigerit.

12 SCIMVS ENIM QUAE HIS QUI. &c.

Rursus consolatur nos, & corporis miseriam hanc nostram ad tempus ferre patiēter iubet, promittens beneficio dei futurum, vt ab ea penitus non liberaremur solum, sed & sentiamus hoc, quod molestum esse, & miserum nunc apparet, ad maximum nobis consequendum bonum adiumento fuisse, omnia enim diligentibus deū cooperantur, & adiumento suat in bonū etiā

nū, et
13 HIS
Tor
ctus e
la, cur
firmer
cendi,
litum
eos de
hos &
14 ITA
Nulla
deo illo
iustific
vt filio
sint spe
nē, ince
tura, qu
diliget
mus ill
15 QUI
quae dicat
nos ab
gnatus
re, iustif
filio nō
gratiā n
stus no

ILLA. &c.
oc circumfere
nobis, nisi spe
& nos primis
corpis quoq;
blestum vo
lerit aduersi,
, & nos ipse

VM. &c.
s originalis
demit bona
ddidit, vt ne
is vtile sit, qd
hac vita, nisi
r, debeamus,
losophos de
& absurde
sam attigerit
QVI. &c.

ris miseriam
tiēter iubet,
vt ab ea pe
& sentiamus
erum nunc
sequendum
m diligentis
o suat in bo
nū etiā

nū, etiā ea quæ nos mala iudicamus.

13 HIS QVI IVXTA PROPOSI. &c

Totus hic locus non alio a Paulo addu-
ctus est, q̄ vt fidem & spem conceptam de il-
la, cuius meminit paulo ante, adoptione con-
firmet, quod & facit mira, & efficaci arte di-
cendi, his enim quibus iuxta diuinum propo-
situm id contigit gratiæ, vt vocarētur ad fidē,
eos deus p̄sciuit tales futuros, quos aut̄ p̄sciuit,
hos & p̄destinauit cōformes fieri imagi filij sui

14 ITAQUE QVOS PREDEFI. &c.

Nulla ergo tribulatio, vel externa vis eripere
deo illos poterit, primū em̄ vocauit eos, vocatos
iustificauit, et iustificatos ea gloria dignatus est,
vt filios dei se firmissime credere possint, et certa
sint spe, nisi ipsi noua defectione a spiritu ad car-
nē, incertā fecerimus illam, nulla em̄ alia crea-
tura, quā nos ipsi, separe potest a dilectione qua
diligit nos, quaq; illius gratia adiuti, nos diligit
mus illum, potest.

15 QUID IGIVR DICEMVS. &c. Tā

q̄ dicat, si deus ad hūc modū est pro nobis, &
nos ab æterno gratuita sua clementia eligere di-
gnatus est, & deinde vocare, vocatos iustifica-
re, iustificatos glorificare, si inq̄ is qui etiā p̄prio
filio nō peccit, hæc omnia facere dignatus est in
gratiā nostri accusares, ne nos poterit, aut Chri-
stus nos cōdēnare, qui & mortuus est p̄ nobis.

Caput

CAPVT IX.

NON EST CVRRENTIS &c.
 Tota disputatio apud Paulum de fide,
 & operibus, dilectione, & reprobatione pertinet
 ad primā vocationē, qua ad fidem vocati su-
 mus, & iustificationē qua ex impijs facti su-
 mus Christiani, ex peccatoribus iusti, operum
 em̄ post iustificationē, longe est alia ratio, q̄ eor-
 rum quæ præcedunt, quare tota talis disputa-
 tio, ad eos qui iam Christiani facti sunt, non
 aliter pertinet q̄ vt sciant, q̄ facti sint filij dei,
 coheredes Christi gratis, non suis viribus, vel
 operibus, & gratias agant sibi illam contigisse
 præceteris, quibus id datū non est vt credere
 voluerint. Interim tamē si nobis fiat a deo gra-
 tia illa, non fit illis iniuria, qui non credunt, totū
 em̄ humanū genus venditū per Adam fu-
 it diabolo sub peccatū, & data in hoc veluti syn-
 grapha, quā Christus ablatā ab eo, affixit cru-
 ci, mera & gratuita benignitate sua nullis eum
 ad hoc, nostris inuitantibus meritis, si quis autē
 ultra roget, cur igitur creat, & nasci sinit illos,
 quos periturus nouit, tum locum habet quod
 hic Paulus ait, nunquid figmentū dicit ei, qui
 se finxit, cur me finxisti sic. Et o homo tu quis
 es qui ex aduerso respondeas deo, an non ha-
 bet potestātē figulus lutū, ex eodē luto aliud q̄
 dē vas in honorē, aliud in contumeliā, faciēdit?
 Quod

Qd
 se tot
 re qd
 fidis,
 & sc
 merit
 gant
 sciant
 erept
 sint g
 proba
 SI F
 Ex h
 2 Paul
 pturis
 ipsos
 ad ve
 cōme
 pore
 est Ise
 Iacob
 & yul
 est ian
 est co
 cob, a
 tuus l
 reliqu
 matiō

TIS. &c.
um de fide,
one pertinet
vocati su
is facti su
sti, operum
ratio, q̄ eos
alis disputa
sunt, non
nt filij dei,
viribus, vel
n. contigisse
vt credere
a deo gra
credunt, to
r Adam fu
c veluti syn
affixit cru
nullis eum
si quis aut
ci sinit illos,
habet quod
dicat ei, qui
mo tu quis
n non ha
to aliud q̄
eliã, faciēdit
Quod

Qd' si voluit hoc pacto ostendere merito iratū
se toti humano generi, et potentia suā, notā face
re qd' perdere posset, & supplicium sumere de p̄
fidis, quos interim fert multa longanimitate,
& scelera perpetrare sinit innumera, interitui
merito destinatos, utq; per ea irā vasa, intelli
gant magis diuitias gloriæ illius vasa honoris,
sciantq; quantum clemētiae diuinæ debeāt, quod
erepta sint e malis illis, affecturaq; tantū gloriæ
sint gratis. Si inq; hoc deo sic libitū est, quis im
probare, aut culpāre poterit.

SI FVERIT NVMERVS FI. &c.

2 Ex hoc loco, & multis alijs apparet libertas
Pauli & aliorū factorū authorū in citadis scri
pturis, hic em̄ neq; Græcos, neq; Latinos, & ne
iplos quidem Hebræos sequutus est quantum
ad verba attinet, locus apud Esaiam, sic non in
cōmede verti meo iudicio poterit. Et erit in tē
pore illo, vt non amplius addat, quod reliquū
est Israelis, & quod ex periculo euasit domus
Iacob, fiduciā suam ponere in eo, qui percutit
& vulnerat ipsum, sed nitetur domino, qui vere
est iustificatō Israelis bona fide. Qd' reliquū
erit conuertet, quod inquam reliquū erit ex Ia
cob, ad deū omnipotentē, si em̄ fuerit populus
tuus Irahel tam multus, q̄ arena maris, quod
reliquū erit, reuertetur beneficio illius, confu
matiois em̄, & vastatiois reliquū purgat, iustis
cia con

cia consumationē namq; & decretā vastationē
dominus deus faciet, in medio totius terræ.

3 QUID IGITVR DICEMVS. &c.
Gentes quæ non sectabantur iusticiā, sed palā
impiæ, & exleges erant, cum nihil haberēt quo
se iustos aliquomodo affirmare possent, facilius
hanc gratuitā dei iustificationē susceperūt, quā
Iudæi nihili æquitate tumentes, et legis datione
contenti, alio sibi opus fore non credebant, quas
re dum maxime, sed præpostero ordine sectas
tur legem iusticię, ad legem iusticiæ nō perue
nerūt, quanto em̄ magis suam, quæ nulla est,
iusticiam statuere conant̄, tanto magis a dei iu
sticia recedunt.

4 ECCE PONO &c. Iterum Paulus alijs
verbis citat q̄ in hebræo vel vlla alia ha beatur
editione Græca vel Latina.

CAPVT X.

1 FINIS ENIM LEGIS CHRISTUS
Ipsa lex fatetur se nō posse peccatū quod
regnabat in carne vincere, & viciatę carni vires
prebere vt faciat bene, atq; ideo veluti pedago
gus metu, & minis quantum potest facit, spes
ctans semp finē, & gratuitam Christi satisfacti
onē, & liberationem.

2 MOSES ENIM SCRIBIT IVS. &c.
Duplicem iterum hic, sic ut alias sæpe, dicit esse
iusticiam legis, & fidei, siue gratiæ, Moses ipse
legisla

legislat
est non
quis ea
hoc est
ciuilit
cerit ea
legi sec
carnē,
pra dic
ctoria,
tione. i.
minatur
ciam qu
dubitar
tentasse
sti detri
ad Phil
tia iust
3 CAE
Apposi
cap. 32
vocatur
comper
quatuor
quidam
de est sic
scender
veræ iu

in vastationē
is terræ.

VS. &c.
ciā, sed palā
haberēt quo
Tent, facilius
reperūt, quā
legis datione
debant, quas
ordine sectā
e nō perue
æ nulla est,
gis a dei iu

Paulus alijs
ha beatur

CHRISTUS
catū quod
carni vires
nti pedago
t facit, spes
ti satisfacti

VS. &c.
e, dicit esse
Moses ipse
legis la

legislator dicit eam iusticiam, quæ ex lege
est non esse veram iusticiam, sed tantum, si
quis ea fecerit quæ lex præcepit, viuet per illa,
hoc est, lex illum non occidet, neq; puniet, sed
ciuiti iustus iudicabit, hoc quod dicit qui fe
cerit ea, non intelligendū est quentq; fuisse qui
legi fecerit satis, hoc em̄ propter viciatā nostrā
carnē, fuit semper homini impossibile, sicut su
pra dictum est, sed intelligi debet de persuna
ctoria, & literalī, vt Paulus vocat, legis obserua
tione. i. cauisse ab illis propter quæ lex mortem
minatur, sicut ipse dicit se vixisse secundū iustis
ciam quæ ex lege est, sine querela, imo per in
dubitam sectam, aliquid vltra reliquam plebē
tentasse, verū propter eminentē gloriam Chris
ti detrimenta reputare omnia illa, legatur. ca. 3
ad Phil. & quæ de sua illa iusticia, et de emine
tia iustitie Christi dicat illic.

3 CAETERVM QVE EX FIDE &c.
Apposite citat Paulus locū ex Deuteronomio
cap. 32. siue secunda lege, quæ Hebraice *senith*
vocatur, cap. 17. Deut. est em̄ liber ille velut
compendiū quoddam eorum, que prolixè in
quatuor superioribus dicta fuerant, & typus
quidam euangelij, & gratiæ. Ea ergo quæ ex fi
de est sic dicit. Ne dixeris in corde tuo quis a
scendet in cœlum, vt Christum seruatorem, &
veræ iusticiæ authorem illuc educat, & liberet
nos, aut

nes, aut quis descendet in abyssum, vt Christū nobis a mortuis ad vitam reuocet, & iustificationis illius participes faciat. Sententia est non amplius nostris viribus frustra niti cogemur, quemadmodum sub lege faciebamus, Christus em̄ vltro descendit e cœlis ad nos, et a mortuis sua omnipotentia resurrexit, legiq; pro nobis satisfecit, vt iusticia illius impleat in nobis, si non secundū carnem, sed secundū spiritum ambulemus.

HOC EST ERGO VERBUM. &c.

Nunc facta est hæc vera iusticia obuia omnibus, & ppe est verbum fidei in ore, & in corde

5 COROE CREDITVM EST. &c.

Manifestissime iterū fidem̄ facere ad iusticiam primam, sed opus esse oris confessionē ad consequendam salutem, fides em̄ tantum est ianua salutis & fundamentū rerum sperandarum. &c. per oris confessionē intelligit quoduis hominis opus bonum.

CAPVT XI.

1 ELECTIO CONSECVTA. &c.

Satis manifeste hic ostendit quomodo disputationem suam de fide & operibus intelligi velit. Contendit enim gratis sine humanis operibus contingere iustitiam dei. Electio enim consecuta est inquit, reliqui vero excecati sunt, excecationē vocans infidelitatem, & fidem nolē suscipere. &c.

Nunc

2 NV
Pro
solen
orum
Si em̄
tudo
obsti
& nu
sime,
sed c
cta fi
grat
fastic
de eis
stis i
In h
ad gr
vexa
nūc p
ab il
cepta
prosp
perpe
us, ar
MI
3 Hoc
sti ex
perfu

m, vt Christū
, & iustificat
entia est non
niti cogemur,
amus, Chri
nos, et a mor
legis pro nō
eat in nobis,
adū spiritum

BVM. &c.
obuia omni
, & in corde
ST. &c.
id iusticiam
one ad con
m est ianua
idarum. &c.
uis hominis

TA. &c.
uomodo di
ous intelli
manis ope
o enim con
ti sunt, ex
fidem nol
Nunc

2 NVM SIC PECCAVERVnt. &c.
Pro iudeis contra gentilium quorundam insolentiam hoc dicit, qui excepcionē Iudaeorum magnitudini peccatorum imputabāt. Si enim peccatorum multitudo, & magnitudo electioni obstare posset, multo magis obstitisset gentibus quæ plane erant atheæ, & nullo non scelerum genere conspurcatissimæ, non ergo magnitudo, vel multitudo, sed diuina dispensatio, vt illorū quibus facta fuerat promissio infidelitatis delicto, & gratiæ huius contemptu, salus hæc ab illis fastidata contingeret gentibus, Sicut dicitur de eis in Actis Apostolicis, quia vos fecistis indignos, ecce conuertimur ad gentes. In hoc ergo salus hæc gentibus contigit, vt ad emulandū prouocent Iudæos, & longa vexatione rei cognitio illis contingat, qui nūc passim grauissima præmunt seruitute, ab illis, qui fastiditam hanc gratiam acceptauerunt, atq; ita inuidencia a quadam prosperitatis, & successus aduersariorum, perpendere rem apud se incipient diligentius, atq; ita respiciant.

3 MINISTERIVM MEVM. &c.
Hoc est gratiam Christi quā vos acceptasti extollo, & fiduciam, falsamq; Iudaeorum persuasionē de legis iustificatiōe, quātū cū
E ratiōe

ratione possum extenuo, vt collatione gratia
laudate, & iusticiae legalis extenuatae, pro
uocem aliquos ex meis, ad emulandum, vt
emulari in bonam accipiatur partem, pro
imitari, sicut saepe accipit apud Paulu alias
PER INCREDVLITAT EM. &c.

Hoc est non efferrī te animo in contem
ptum illorum decet, cum sit merae gratiae q̄
stes, & infidelitatis sit, q̄ illi collapsi sint, qui
huic gratiae propiores erant, q̄ tu, patribus
em illorum promissa erat, & ex eadem ra
dice, ex qua est ille per quem haec gratia vo
bis contigit, pullularunt, vobis autē neq̄ fa
cta est promissio vlla, neq̄ cognationis car
nalis iure superbire potestis, quare qui mera
gratia statis videte ne cadatis, sicut ceciderūt
illi, de quibus minus hoc verisimile fuerat,
q̄ de vobis, vos oleastro natura similes, per
gratiam insiti estis oleae, & illius pignedis
facti participes, illi vero ipsissima fuerunt o
lea, licet nunc ramos ea aliquot habeat fra
ctos. &c.

NON ENIM VOLO VOS. &c.

Non hoc solum loco Paulus futurum pro
mittit, vt Iudaei conuertantur, non pauci a
liquot, sed omnis reliquus Israel, vt hic dicit,
& supra meminisse reliquiarum. Et secundo
ad Corint. 3. Cum autem conuersi fuerint,
aufferetur

aufferere

6 ADV

hoc solum

maximam

quae fit

erat Ba

7 NAM

quocumq̄

promissio

partice

inconfi

qui id p

1 V

cta car

per mis

sunt, vt

gratiam

ita tanc

2 HOS

Opera

noxia, a

stum fa

catum o

retur in

prius,

erant, s

aufferetur velamen.

6 **ADVENIET EX SION.** &c. Non hoc solū futurū dicit, sed scripturis pbat quę maxime de hac cōversatione intelligi debēt, quę fit per liberationē a peccatis, qualis nō erat Babilonica vel alia queuis.

7 **NAM DONA DEI.** &c. Ratione quoq; probat. Hoc em̄ a deo illis p̄cipue promissum est, vt huius doni & vocatiōis participes fierēt, ergo & erunt nisi velimus inconstantia, & perfidię accusare dominū qui id promisit.

CAPVT XII.

1 **VT PREBEATIS COR.** &c. Quod supra. ca. 8. dixit, Si spiritu facta carnis mortificaueritis viuetis. Hic oras per misericordiam dei, cuius participes facti sunt, vt idem illud p̄stent, & non sinant gratiam illam diuinā, ociosam esse in se, atq; ita tandem euanescere.

2 **HOSTIAM VIVENTEM.** &c. Opera quę olim erant sub lege peccato obnoxia, atq; ita mortua deo, nunc per Christum sanctificata sunt, damnauit em̄ ille, peccatum de peccato vt iustificatio legis impletur in nobis, atq; ita nostra nūc opera quę prius, sicut pannus menstruatae mulieris, erant, sancta sint, & deo accepta, & cultus

E ij ratio

ratiōalis, spiritu Christi nos dirigente, & ad
bruta carne magis, ac magis assidue auocāte

3 TRANSFORMEMINI PER. &c.
Hæc renouatio quæ vobis per Christum
cōtigit, non sit ociosa, sed transformet vos,
quare satis non sit vobis eam accepisse, nisi
fortiter ea vtamini ad transformationē ves
stri. Manifestū ex hoc loco, & alijs innume
ris bona opera nō esse ideo solū faciēda, q̄
præcepta, sed quia nos faciunt assidue meli
ores, & deo propinquiores.

4 VT PROBETIS. &c. Si per mentis
innouationem transformemini, fiet vt disca
tis, & probetis voluntatem dei bonam, &
vos illi magis accōmodetis, quod deo gra
tissimū erit, & tanq̄ sacrificium perfectum
vos illi tales offeretis.

5 DICO AVTEM PER GRA. &c.
Hoc est mando vobis, vt quisq̄ ea mensu
ra fidei, & gratiæ quā accepit a deo contens
tus sit, & ea vtatur sine arrogancia mode
ste, nulli se insolenter præferens, nullumq̄
per se, condemnans, sed sic potius cogitet, q̄
sicut varia sunt membra in vno corpore, nec
omnia æque vel honesta, vel fortia, ita in
corpore Christi esse varia membra, propter
variā spiritus sancti donorū distributionē
Et sicut ea quæ in nobis sunt inhonesta na
tura,

tura, a
nō enī
ita & r
modū
bra, m
se, vel

N
curau
le sequ
lum n
tentia
reddit
ligant
imple
vnico
ges p
2 NV
Prop
post
coelō
ratun
sum f
sanct
quan

rigente, & ad
fidue auocāte
PER. &c.
per Christum
iformet vos,
accepisse, nisi
mationē ve
alijs innume
faciēda, q̄
assidue melis

si per mentis
fiet vt discas
ei bonam, &
od deo gra
n perfectum

GRA. &c.
ea mensu
deo conten
antia modes
as, nullumq̄
ius cogitet, q̄
corpore, nec
fortia, ita in
bra, propter
distributionē
honestā na
tura,

cura, arte magis ornamus, vel occultamus;
nō em̄ sicut faciē semp̄ apertam ostēdimus,
ita & reliqua ostentamus nuda. Ad eundē
modū infirmiora e corpore Christi mem
bra, magis modestia ducēda sunt q̄, fastuos
se, vel cogenda, vel contemnenda.

CAPVT XIII.

NEMINI QUIDQVAM. &c.
Hoc vnum vult dicere, si diligenter
curaueritis, vt mutuo diligatis, reliqua facie
le sequentur, sicut alio loco ait, dilectio ma
lum non operatur, atq̄ hanc esse Pauli sen
tentiam particula em̄ ostendit, causam em̄
reddit cur tā solícite præceperit, vt mutuo di
ligant, quicumq̄ em̄ hoc fecerit, totā legem
implebit, si quidem illa, non furtū facies &c.
vnico hoc sermone comprehendūtur, Dila
ges proximū tuum sicut teipsum.

2 NVNC ENIM PROPIOR, &c.
Propius nunc certe adest salus illa, quando
post Christi seruatoris aduentū iam regnū
cœlorū vim patitur Christi beneficio reser
ratum, quod olim tot annorū millibus claus
sum fuit omnibus, tantūq̄ sperare poterant
sanctissimi alioqui patres futurum, vt alijs
quando aperiretur, & a lege, tanq̄ plagoso

E iij libera

liberarentur pedagogo, qui conclusi seruabā
tur in eam fidem, quæ reuelanda erat.

CAPVT XIII.

ALIVS QVI INFIRMVS. &c.
Infirmū vocat, cui nondum contigit
tantum notitiæ beneficiorū Christi, vt scire
possit nihil per se inmundū esse, is bono ani
mo abstinet in honorē dei ab illis, quæ sibi
illicita est putat, et si erret, iudicio tamen ma
gis peccat, q̄ malicia, quare paulo post excu
saturus tales dicit, eū qui curat diem domi
no, siue in honorem domini curat, quē p̄
simplicitate offendere diuersum faciēdo me
tuit. Eiusmodi ergo ferendi sunt, & leniter
tractandi, donec intelligant se Christi bene
ficio ab eiusmodi seruitute legis, minisq;
eius esse liberatos, p̄pter recēs ad fidē cōuer
sos Iudæos, qui Mosē minas nondum non
metuere poterant, hæc scribit.

2 NE CIBI CAUSA DESTR. &c.
Ne inquit cibi causa facias, vt inutile fiat fra
tri opus illud dei, q̄ fecit misso vnico filio
suo in salutem, & redemptionē humani ge
neris, si em̄ author fueris fratri, vt per infis
delitatem dominum offendat, quid proderit
Christi mors illi, quē tu offendiculo perdis.

Porro

3 PORRO
quid facie
cere, & e
cat, etiam
stat ergo
diem i
don
tes

A
T A

1 N
mus, & e
musq; leg
men iudic
tionē con
sum alios
ramus: a
dam inua

conclusi seruatā
da erat.

I.

RMVS. &c.
dum contigit
risti, vt scire
is bono ani
illis, quæ sibi
tamen ma
o post excu
diem domi
rat, quæ pre
faciēdo me
at, & leniter
christi bene
is, minisq;
d fidē cōuer
ndum non

STR. &c.
utile fiat fra
o vnico filio
humani ges
vt per infi
id proderit
culo perdis.
Porro

3 PORRO QVICQVID. &c. Quicq;
quid facit eo animo, vt credat sibi id non lie
cere, & eo se dominum offendere putat, pec
cat, etiam si opus per se malum non sit, præ
stat ergo ferre tales, & sinere interdum inter
diem iudicare, & diem metuentes ne
dominū offendant aliter facien
tes, q̄ abs te induci, vt faciant
quod iudicant sibi face
re non licere.
FINIS.

AD GALA TAS. CAPVT II.

1 NOS NATVRA IV. &c.
Quamuis nos ambo, Iudæi si
mus, & ex sanctis patribus orti, acceperis
musq; legem ab ipso deo, & prophetas, ta
men iudicamus nobis fide Christi iustifica
tionē contingere, non operibus legis, quorū
sum alios ad ceremonias, & legis opera inui
ramus: a quibus tanq; ad salutem cōsequē
dam inualidis ipsi recessimus.

Quod

2 QVOD SI DVM QVERI. &c.

Si dum in Christo iustificari quærimus, re-
petimur & ipsi peccatores, hoc est alterius
ad iustificationē ultra Christū opus habe-
re, facimus Christum peccati ministrū, qui
nos ab illis, auorat ad se, tanq̄ non necessa-
rijs qualia vere sunt, Transgressores ergo le-
gis necessariæ ad salutem facit nos Christus
si simulatio ista, locū habet, atq; ita minister
est peccati.

3 SI QVAE DESTRVXI. &c. Si
quæ per Christum semel facta sunt inutilia,
& destructa, ego tanq̄ necessaria reedifi-
cio, transgressorem illum, & inconstantem
in rebus tam necessarijs ostendo.

4 PER LEGEM CHRISTI. &c.

Semel atq; iterum ad Roma, idem dixit le-
gi per Euangeliū nullam fieri iniuriā, sed se-
cundum ipsissima legis præscripta mortui su-
mus, facti em̄ morte Christi, & satisfactiōe
illius sumus, sicut ibidē capit. 8. & hoc lo-
co dicit, alterius, & tralati a lege ad Chris-
tum. Neq; hoc quoquomodo intelligendū
est, tanq̄ liceat nobis contra legem fa-
cere crassis illis operibus carnis, quæ paulo
post cōmemoraturus est, sed q̄ Christus
nos liberauit ab illa concupiscentia origena-
li, quæ semper aduersa est spiritui sive mens-
u eius

ti cui
ignor
ra non
de pec
legis in
5 NO
uo, ne
Christi
vito r
viciose
me, et
sit sent
necicio
uo, sic
xime f
in carn
SI P
6 Vere
peccat
becilita
possibi
id p̄sta

I N
nal

VERI. &c.
quarimus, re
oc est alterius
ū opus habes
i ministrū, qui
non necessa
lores ergo le
t nos Christus
q; ita minister

XI. &c. Si
ta sunt inutilia,
essaria reādis
inconstantem
do.

STI. &c.
idem dixit le
i iniuriā, sed se
ipra mortui sū
& satisfactioe
. 8. & hoc lo
lege ad Chris
odo intelligen
ntra legem fa
is, quæ paulo
l q; Christus
entia origena
itui siue mens
ti eius

ti cuius meminit, ad Rom. 7. Cōcupiscētiā
ignorabā, &c. quæ oīa viciabat antea ope
ra nōstra, quā Christus tanq; vere peccatū,
de peccato damnauit. Roma. 8. vt iusticia
legis impleretur in nobis.

5 NON IAM EGO. &c. Quod vi
uo, non meis viribus imputandum est, sed
Christo, per quē mihi contigit hęc vita qua
vivo nunc. Ex hoc loco, & alijs similibus
viciose quidam colligunt, viuūt Christus in
me, ergo non vivo ego, sed Christus. Cum
sit sentētia viuūt in me Chrūs, hoc est ego be
neficio Christi viuo, vere tamē interim vi
uo, sicut ipse Paulus se interpretat, versu p
xime sequenti. Vitam autē quam nūc viuo
in carne, in fide viuo filij dei.

6 SI PER LEGEM IUSTICIA. &c.
Vere Christus frustra mortuus esset, si lex
peccata condonare posset, & carnis im
becilitati succurrere, verum quia id illi im
possibile erat, misit deus filium suum qui
id p̄staret, sine quo salui esse non possemus.

CAPVT III.

1 IN CARNE. &c. Quasi opera car
nalia legis necessaria sunt ad consumatio
nem

F
nem

nem imperfectæ per Christum iustificatio-
nis. Videtur autem carnem hic appellare
circumcisionē, & reliquas carnales ceremo-
nias, quod ex sequentibus colligere licebit,
si circūcidamini, Christus vobis nihil pro-
derit, & Contestor autē omnem hominem
circūcidentē se, q̄ debitor sit vniuersæ legis
faciendæ. &c.

2 **VT PROMISSIONEM SPI. &c.**
Vt id q̄ spiritus sanctus per Abraham &
prophetas promissit, fide acciperemus, si eñ
non fide acciperemus illud, sed nostris eti-
am meritis, promissio gratuita non esset, sed
nostris debita meritis, atq̄ ita gratia nō esset
gratia.

3 **MALEDICTVS OMNIS. &c.** Ad
Roma. 2. & alijs multis locis ostendit, nul-
lum fuisse qui legi, præter Christum satisfa-
ceret, nullus igitur a maledictione legis liber
fuit, vel esse suis viribus potuit, quare Pe-
trus eam onus vocat, quod neq̄ patres no-
stri, neq̄ nos portare potuimus.

4 **MEDIATOR AVTEM Vnius. &c.**
Mediatores in pactis adhiberi solent, sicut
Moses inter angelos, & Iudæos, vt si face-
rent, quæ ipse Iudæis dictante angelo trade-
bat, daretur illis terra lacte, & melle fluens
de vita enim æterna nulla in lege fit mentio,
propterea

Propter
legis ad
elemen-
legis, si
5 **LEX**
ter lege
metu e
mere p
viro in
catione
hic dic
per qu
nostris

Q
tus si
2 **IMC**
re co
pio, v
me. I
semp
nisi I
mere
præ

iustificatio
c appellare
les ceremo
gere licebit,
s nihil pro
n hominem
uerſæ legis

SPI. &c.
Abraham &
emus, si em
nostris eti
on esset, sed
tia nō esset

S. &c. Ad
tendit, nula
tum satisfa
e legis liber
quare Pe
patres no

Vnius. &c
solent, sicut
vt si faces
gelo trade
nelle fluens
fit mentio,
propter

- Propterea q̄ impossibile semp̄ fuit ōperibus
legis ad illam pertinere. Paulus subinde
elementa prima, & ægena vocat præscripta
legis, sicut ca. sequenti, & alijs locis.
- 5 LEX PEDAGOGVS. &c. Elegan
ter legem Pedagogo comparat, qui pueros
metu cōtinet quodamō in officio. Et quāq̄
mere puerilia sunt, quæ ab ipsis requirit, &
viro indigna, tñ nonnihil boni eiusmodi edu
cationem comitari solet in ætate virili. Itaq̄
hic dicit legē fuisse pedagogū ad Christum,
per quem a pedagogo liberati, facti sumus
nostri iuris, & libertate filiorum donati.

CAPVT IIII.

- 1 QVIN POTIVS COGNI. &c.
Cogniti sitis hoc est grati, & tales
quos deus pro suis agnoscere digna
tus sit.
- 2 IMO EXCLVDERE. &c. Aliena
re conantur vos a me, qui bene vobis cu
pio, vt illos prosequamini amore quo soletis
me. Bonum interim est eos amore prosequi
semper, qui id vobis procurant, quod non
nisi bonum esse non potest, e quorum nu
mero me esse scio, siue absens a vobis sim siue
presens.

- 2 **VELLEM AVTEM ADES.** &c.
 Cuperem esse apud vos, & tales videre vos
 vt huiusmodi locutionibus non foret opus,
- 3 **QVONIAM INOPIAM PATI**
 or in &c., Similis est locutio illi, qua vtrū
 ad Corin. Dilatatū est os meum erga vos,
 & cor meum o Corinthij, sed angustiamini
 in vobis ad eundem modū, hic se dicit pati
 inopiā, hoc est, ab illis nō toto amari pectore,

CAPVT V.

- 1 **C**ONTESTOR OMNEM. &c.
 Hoc certo certius futurum p̄dico illi
 qui se curat circūcidēdū, debitorē tota vita
 sua futurū legis seruādē, neq; satisfactorum
 vnq; illi, i possibile em̄ est, vt hūanis viribus
 factū fiat illi. Neq; Christus vobis proderit,
 dum vestram iusticiā statuere quærentes,
 non vultis vos illius iustificationi subijcere.
- 2 **QVICVNQVE IN LEGE.** &c.
 Quotquot estis qui lege iustificari vultis,
 gratia vos indignos redditis, atq; ita excidit
 tis ab ea.
- 3 **NOS ENIM SPIRITV.** &c. Nos
 constanti animo fide speramus nos affecus
 tuos iusticiam, & non qualibuscunq; no
 stris opibus, quatenus absq; gratia Christi
 nostra

nostra
 iusticia
 circum
 fides, n
 operas.
 ra, non
SED
 4 Ne pu
 tatem, l
 sed put
 qua ali
NAM
 5 dicit fir
 nia qua
 et prox
 & litera
 bis, sed
 puum
 mutuu
 conseq
 prapu
 6 **DICO**
 In sum
 siue m
 imagin
 tam, ta
 tis con
Ea ver

DES. &c.
s videre vos
a foret opus,
M PATI
illi, qua vti
n erga vos,
ngultiamini
le dicit pati
ari pectore,

NEM. &c.
m p̄dico illi
ē tota vita
isfacturum
nis viribus
is proderit,
quærentes,
i subijcere,
GE. &c.
cari vultis,
ita excidiō

&c. Nos
os affecus
uscunq; no
tia Christi
nostra

nostra sunt, vel legis operibus. Ad eam em̄
iusticiā quæ per Christum contingit, neq;
circumcisio, neq; præputiū quidq; facit, sed
fides, non tamen ociosa, sed per charitatem
operās. Vbiq; Paulus charitati tribuit ope
ra, non fidei, nisi per charitatem.

4 SED PER CHARITATEM. &c.

Ne putetis hanc quam p̄dico fidei liber
tatem, licentiā esse quiduis impune faciendi,
sed putate illi adhibendam esse charitatem,
qua alius alij inseruiat.

5 NAM TOTA LEX. &c. Alio loco

dicit finem legis esse dilectionē, quod om
nia quæ in ea scripta sunt ad dilectionē def,
et proximi scripta sunt, Non ergo ad verba,
& literalē legem iterū recurrendum est vo
bis, sed hoc in lege spectandū quod præci
puum est in ea, candor videlicet animi, &
mutuus inter vos amor. Ad hunc vero
consequendum nihil iuuat, vel circumcisio, vel
præputiū, seruitus, vel libertas.

6 DICO AVTEM SPIRITV. &c.

In summa, hoc unum obseruate, vt spiritum
sive mentē, Christi beneficio in vobis ad
imaginem illius qui eam condidit reforma
tam, tanq; ducem sequamini, hoc si feceris
tis concupiscentiam carnis non perficietis.

Ea vero imperfecta concupiscentia, si spiri

F. iij tum se

tum sequamini, condonata per Christum est, neq; legi vos iterum subijciet. Aliud ex hoc loco esse constat concupiscere, et concupiscentiam perficere, sicut alias ad differentiam illius originalis concupiscentiæ, vocat concupiscentiam malam.

- 7 **MANIFESTA SVNT OPE. &c.**
Ostendit quid velit intelligi per concupiscentiam perficere.

CAPVT VI.

- 1 **E T SIC IMplete LEGE. &c.**
Si inuicem onera vestra portaueritis, & mutuo condonaueritis, & alij in alios misericordes fueritis, vere legem Christi que lex est gratiæ & condonationis implebitis.
- 2 **SI QVIS SIBI ALI. &c.** Fastum, & arrogantiam quorundam reprimat, qui sese, præ alijs efferebant, cum ex se nihil haberent, sed si quid habebant forte, a deo accepissent, de quibus alio loco, si quod habes accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?
- 3 **QVICQVID AVTEM &c.** Miror totum, hunc locum quosdam nihil commouere, præcipue in ea epistola, qua maxime confirmandis de solius fidei iustificatiõis dogmatibus suis, nituntur. De spiritu sæpe dictum est accipiens

r Christum
et. Aliud ex
e, et cōcupis
differentiam
vocat con
OPE. &c.
concupiscē

L.
LEGE. &c.
portaueritis,
alij in alios
Christi que
implebitis,
c. Fastum,
mit, qui sese,
ihil haberēt,
accepissent,
es accepisti,
ris?
&c. Miror
cōmouere,
maxime con
iōe dogmas
dictum est
accipiens

accipiendam esse pro mente hominis Chri
sti domini spiritu illustrata, & renouari cæ
pta. Videant hunc Pauli locum, qui
operibus fructum non tribuūt,
num sint e numero illos
tū p quos hic Pau
lus dicit rideri
deum,

EXCVSVM CRACOVIAE
per Mathiam Scharfenberg.
Anno. 1534.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Faint text, possibly 'WYBEA' and 'KORNY', located horizontally across the middle of the page, flanking the central stamp.

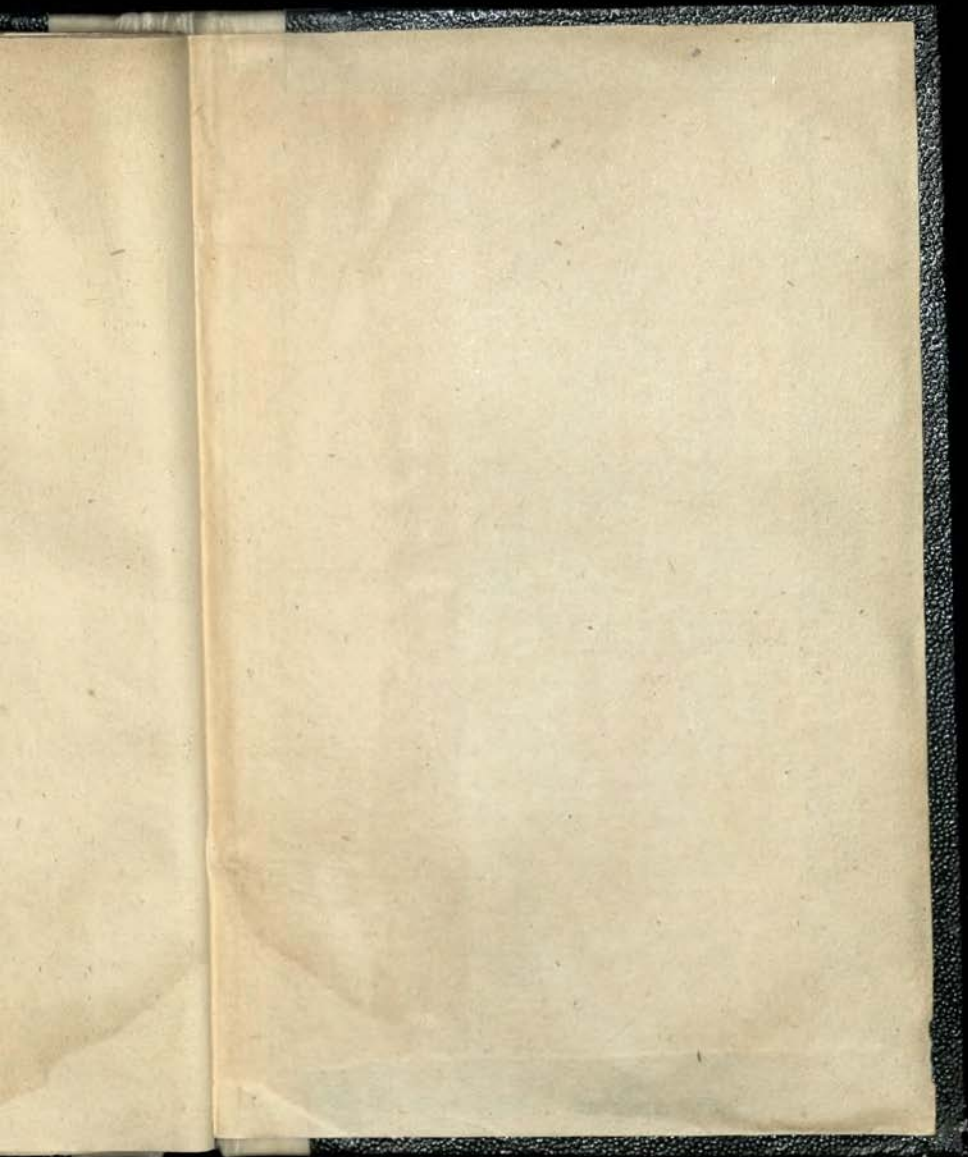

1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880

1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890

oprawa z r. 1874.

1534

1534.